

„Nem volt valódi ez a nyár, ez az ősz sem”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 20. (226.) SZÁM — OKTOBER 25.

ára 700 lej

Baróthi Ádám: Küzdelem

KIRÁLY LÁSZLÓ CSÚFHISTÓRIÁK

Ötvenhatvan

Őszelő és versszagot érzek
Elbocsátom a légiókat
hadd legyenek egyedül
mint kilőtt golyó
mely egyszer leterít
Megoldhatod a köntösöd
eldobhatod
aki előtt most állsz meghalt
Hallgatja mint omlanak agyaggá
bíborszínű oszmán birodalmak
Hír se jön - legbüszkébb hajóinkon
tengeri szörnyek hada ki-be jár
Páncélosok a könyvtárban

elefánt dúl a virágházban
A körutakon boldog forradalmak
orgazmus sikolyában
vérben tündöklő ifjúságunk
Álombeli tükör iszap-jövenő
Kacsalábon forgó idióták
Meztelen vagy akinek csak
egyetlen ezredvég adatott
Érdemtelen
Azt üzenik nincs üzenet
possadt homok a palackban
Ne várj kiáltják tátozó halak
előzvegyült kikötők vizeiben
Hová mindened menekítetd
születésed óta
a ház lakatlan
Csak fényes gyilkosod él az óra
Öt-ven-hat-va

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Vae victis

Híreket mondunk: Rómában
semmibe vették a nemzetközi
súlyrendszert, mondván, jaj a
legyőzötteknek. Híreket mondunk:
Alexandriában befűtöttek a maya
levéltárral ad maiorem Dei gloriam.
Üzent a kán: békét akar, ezért szabad
elvonulást enged a halottaknak. Semmi,
de semmi értelme ne lett volna az értelemnek?
Üzent a szerb, a palesztin, a fekete szeptember
s a vörös brigád. Mózesnek hiába sikerült
kimenteni akiket végülis egy újabb fáraó
gázkamrába gyömszőlt? Üzent az ENSz és üzent
Heródes: a hírek egymásnak ellentmondanak —
kéksisakosok ütköztek volna meg az aprószentekkel?
Üzent a császár, üzent a szultán, a führer, a kalifa.
Valamennyien megfellebbezhetetlen tekintélyek. És
mindenki Isztambulból és Washingtonból üzen. Bécsből
és Moszkvából. Egy-egy fehérítő cédula a
szögesdrót-vágányok mentén, szélhótt postagalambtoll
Kufstein és Munkács alatt. Üzent a pápai főkönyvelőség:
háromszázötven esztendő után megbocsát Galileinek. Bruno
marad. Minden út Rómába vezet, csak mi jöttünk Arad alól,
Világos felől, vízünk sincs, Kossuth után a
törzssórmester elvtárs is azt üzent a Nyugatiból.
Ünnepélyes kardkettétérés a térden a hajnali
dörgedelmes, patetikus, dobpergós fítelethirdetés
után. S mivel utólag rendszerint rehabilitálják
őket, a múzeumokban mindenütt ott van
a vértanúk kardja, épen. Erre a célra
csenevész pengéjű kellekeket tartanak
kötegszám a börtönraktárban? ...
Éppen híreket mondanak: megtalálták
Nagy Sándor nyilatkozatát, nem is
akart bevonulni Kurdisztánba - - - Attól
kezdve tehát minden mozdulat téves, minden
fejlemény érvénytelen, minden elhamarkodott
lépés büntetett. Üzent az egy és oszthatatlan
République császár is: Waterloot elnézték,
Dreyfusnek megbocsátanak, Trianonért
pedig legyen irgalmas
hozzánk az Isten.

Az 1996—97-es tanévben folyamatosan közöljük

SZILÁGYI N. SÁNDOR

Nyelvtani kiskalauzát felvételizőknek

NE LÓGASD A NYELVEDET HIÁBA!

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

ÖTVENHAT

Polgár János munkás és Fekete Pál általános iskolai tanár voltak a békéscsabai események vezetői. Huzsvai Gyula alezredes, a Békés megyei rendőrkapitányság vezetője szinte a forradalom első napjától a felkelők pártján állott. Október 27-én a Kossuth szobornál ő jelentette be az ÁVH feloszlását és adott utasítást rendőreinek az ÁVH-s körletek elfoglalására. Amint azonban helyreállt a rend Békéscsabán, a forradalmi vezetők aggódva tekintettek kelet felé, Románia felé. A felderítők szovjet csapatösszevonásokról, felvonulásról hoztak híreket. Tóth István honvédalezredes, aki alakulatával szintén a forradalom pártjára állt s a honvédség fegyvereivel egy teljes nemzetőr zászlóaljat szerelt fel, ezekben a napokban a következő táviratot küldte Budapestre, az MTI munkatársának:

"Békéscsabától délnyugatra és Szarvastól délre egy-egy gépesített szovjet ezred állomásozik. Úgy vettem észre, hogy körül akarják fogni a várost. Később parlamenterek útján érintkezésbe léptünk velük útirányukat, céljaikat illetően. A szovjet parancsnok nagyon csodálkozott, amikor felszólítottuk őket, hogy kerüljék el a lakóterületeket, mert a nép nagyon fel van háborodva jelenlétük miatt és így fegyveres összetűzésre kerülhet sor. A szovjet parancsnok elmondotta, hogy őket azzal az utasítással küldték: fasiszták ellen kell harcolniuk, olyanok ellen, akik vissza akarják állítani a fasiszta rendszert. A parlamenterek megmagyarázták, hogy erről szó sincs, ellenben a magyar nép teljes szabadságot, független Magyarországot akar. Felvilágosították a szovjet parancsnokokat arról is, hogy Rákosi népelelőjárás rendszere milyen helyzetbe juttatta a magyar munkásokat. A szovjet tisztak a kapott felvilágosítás után kijelentették, hogy nem fognak löni sohasem a magyar népre, de ők is megértést kérnek a magyar dolgozóktól.

GOSZTONYI PÉTER.
A néphadsereg a forradalomban (részlet)

PÁLL LAJOS

A Bucsin alól

Csapj a lovak közé, jókedvű kocsisom,
Az ég gyönyörű, a kesely rágja a zablót,
Ne feledd a sorsunk ez útra még rázánt,
Szél-toportyánféreg értünk ne vonítson.

Menjünk a Bucsin alól, hol sanda lankák,
Mákos boglyot, mérges virágot teremnek,
Velünk lesz visszhangja égi táncteremnek,
Ahol az álmunkat kézről-kézre adták.

Nem volt valódi ez a nyár, ez az ősz sem,
S a másik évszak hamis, pereg a gyöngyszem
Elszakadt klárisból, tél felé vágatunk.

Illó a ködhíd, lábunk alá illó
Tödzöli palástját, kapkod a Küküllő,
Valahonnan toborzó szól, ijesztő verbunk.

Van aki korán...

Van aki korán, van aki hajlott háttal
Jut el a szemlélők bűvös táborába,
S nem kérdezzet előt, vándort mindhiába,
Igéretek már senkinél nem házal.

Az oszthatatlant kölcsönbe úgy adja,
Ahogy lelte. Mámor a pusztai létezés,
Álmofóliánsokon réved, betűz, és
Körötte angyali mondatok szalagja.

Hogy eddig nem sikerült, hát istenem,
Nagy bűn. Nem tarthatja fenn a véte sem
A süllyedőt. Egyszer véget ér minden út.

Csak ne állítsátok, ebben rendszer van,
Jutalom réve, ennél szorosabban
Összenyűgözni nem illött senki se tud.

Az ünnepen

Most tedd velük, megérték mind maguktól,
S lehullanak, hiszen zuhanni tudnak,
Addig üljenek balján még Uruknek,
Míg béke fénye méltón elpalástol

Gennyes fekélyt, kegyetlen tág pupillát,
Csak szóljanak, csak zengjenek a húrok,
Bár későn, de lesz, amit így tanulok
E veremben, honnan reményem kivált.

Itt ma ünnep van, mennyire másképpen
Tűnődhetnék el kegyelmes szemében.
Ha így nem sajogna minden porcikám.

Ne tedd velük, megérték mind maguktól,
Elég pokol, hogy most hullással hódol,
S kár lesz köréjük a szögesdrót-karám.

A nádasban

Körül a nádfal két ember magasban
Hullámszik, hullámszik hangtalanul,
Szerelmes istenem, hova jutottam,
Ebből a jövőm már mit sem tanul.

Bujkáló madárért jöttem előre,
Addig bíztatott, csalt, hogy elérem,
-Micsoda jelkép- Eltűnt a dőre,
Lapulok a békalecsés éren.

Csupa arany és sárga méz a síkság,
És nagy alélt csend, hogy a könyvek írják,
S a kék fönt mély, szinte zöldig áttört,

Dudolni kezdett a vér az agyamban,
Te úgy is figyelsz, most hallgass meg Uram,
Fordítsd másfelé a vérebes órát.

Páll Lajos: Lovak

Választások

Mert ezt már úgysem álmodom,
S tagadni hiábavaló,
Nem ringat el a száncalom,
Sugárhátú hintaló.

Ha ez a föld lett az enyém,
Ez az ég és ez a patak,
Élek most azok szerepén,
Kik százfelé szétszaladtak.

Ó, könnyű ez, de lenge mez,
Annyi segítség van körül
Az Úr, hacsak így könyörül.

Az éj majd mélélyt permetez.
Mint búdosni verssorokban,
Jobb lesz, ha feladom magam.

Zárkában

Az eszterhéj kint társalog,
Hány hangszíne van,
Egy méterre se szállsz, gyalog
Vagy a pokolban.

Kinn olvad, az ablakon
A fénynek híre
Nincs, vigyáz a hatalom
A kedvezményre.

Most már biztos; hány éve
Pogány a keresztényre
Ilyen kitaratón,

Nem lesett, sem a vadász.
Nem mozdul, nem dudorász,
Bűn az irgalom.

SZILÁGYI ISTVÁN

Foggal és bütyökkel

Nagymarti András hazakerült a Dontól, csak a karjait hagyta ott. Azokat se egészen, maradt belőlük egy-egy jó arasznyi, ami nem sok, de több a semminél. Szálas, hosszúléptű, kevésszavú, mezővárosi magyar volt, amúgy inkább csak ünnepkor templos. Az sem a lövészárokban, sem a katonakórházban nem jutott eszébe, hogy ő itt meg is halhatna, mint körülötte annyian. Csak tova amikor az olymosi állomáson a vonatról lesegítették. Mert akkor már egyre azon töprengett, tán jobb lett volna, ha mégis ottpuszul valahol. Közben ugyanis sorra vette, mi mindenre lesz ő alkalmatlan odahaza. Szántani, ugye, nem szánthat többé; el-
őszámlálta a háztáj valamennyi szerszámát, melyeket ezután nem foghat kezébe. Elvégezte tehát a kor egyik legközhelyesebb számvetését — aztán vállával, térdével megpróbálta betaszítani a kaput.

— ...Csak hogy a Jóisten hazasegített. — Avagy aggodalomparás anyai sóhajtozás; kötény mögé menekülő kezek.

— ...Majd csak lesz valahogy. — Ez meg idősb Nagymarti András, aki most hinni is szeretné, amit a töredezett szavak kihordanak.

— ...Megládd, itt leszek én veled, felnő a gyermek, az Isten megsegít. — Ezt csakis Bencze Bori mondhatja, ifjabb Nagymartiné; na meg Európa-szerre az a pár százezer rokkant-katona-feleség.

Mindebből alig hallott meg valamit. Hanem a gyerek... Ahogy elnézte, arra gondolt, ő ezt az apróságot sohasem etette, mert ugye SAS-behívó meg ami utána következett, de ez a gyermek nemsokára etetni fogja őt. Hát nem. Inkább felkötö magát. Az ám, csak azt is hogyan? Kútba ugrani? A kutat megvert anyósok, elboldogtalanult menyecskék szokták választani.

Napokon át némán járt-kelt a házban, éjszaka álmatlanul leste, a hajnali derengés mikor választja le végre a barna gerendamenneyezetről a fehér falakat. Akkor csendben kióvakodott, s a tornácra bálult az istálló, a szekérszín s a disznók pajtája fele.

Egyik hajnalon aztán, mintha iszapidőből ocsúdnék, elunta a bámészkodást, s úgy ingujban, alsóban átbaktatott az udvaron, térdével felütötte az istállóajtó reteszkallanttyúját, s megszólalagatta a két ökröt: — Csinos, te, Mozsár. Azok feléje fordultak, de nem igyekeztek tápázkodni, ezt ő most nem is bánta, letérdelt melléjük, s szájával, fogával megpróbálta a lánckarikákból a keresztékét kiakasztani. Aztán, hogy az ökrök nyakáról végre lehullott a lánck, meztelen talpával kezdte lökdösni őket: — Mozduljatok! Miután fölálltak, maradék karjával bökdösve, térdével térítgetve kituszkolta a két ökröt a színbe a szekér elé: — Most segíts Úristen, mert ha nem, abba is hagyhatod!

Letérdelt a járom elé, rendre foga közé vette a járompalcák karikás felső végét, s kiemelte furatukból ezeket a félméteres vasszegeket. Aztán újra lehajolt, tarkóját a járomfej alá feszítette, majd miután valahogy fölegyenesedett vele, vállát a szekér-

rúd vége alá kinlódta, s megpróbált a nehéz alkotmánnyal úgy fordulni, hogy a nyitott járom az ökrök nyakára igazodjon. Ne mozdulj, Mozsár! A képtelen hadművelet sikerülni látszott; hisz mostmár a járom másik fele üresen hintázott, azt a maradék karjával is a Csinos nyakára emelheti.

Ennyi kín-keserves erőfeszítéssel meg lehetett volna nyerni egy világháborút. Persze azt akkor már megint tudni lehetett, arról szó sincs, hogy Nagymarti Andrásék megnyerhetnének világháborúkat. Merthogy azt rendszerint mások szokták. Na de csak elkezdett a lelke-kedve lábadozni, az után a járommal való viaskodás után. Aznap el is indult hazulról, délután betért Czirjához, a borbélyhoz, aztán úgy gondolta, a Papramorgó felé kerül, valahogy kíváncsított. A korcsma cégéret, mióta nem járt erre, átfestették, ZÖLDFA VENDEGLŐ lett az új neve; a pohos biztos azt hitte, ezzel pantallósokat is idecsalogat.

Az ivó legbelső asztalánál ott ült Lehoczky Jankó, ő még '42 őszén sebesült; és ott ült Vitéz Csáki, mankói támasztották a

Löwith Egon: Torzó

falat; és ott ült Sánta Báró, ő még a másik háborúban hagyta ott a lábát, köztük ezután ez a vén falábú lesz a rokkant-rangidős. Köszöntötte őket, s visszakanyarodott a söntés elé: — Végy le nekem egy magas söröspoharat — mondta a csaposnak —, töltsd meg borral, s hozd majd oda... Azok ott hárman elég vígan voltak, Lehoczky azzal szórakoztatta a bandát, hogy csonka ujjával — maradt neki vagy három a két kezén — cigarettát sodort. Leült negyediknek közibük. A csapos hozta a borát. Maradék karja végével dédelgette kis ideig a hatalmas poharat, aztán bütykei közé szorította, fejét előre szegte, s nyakát addig nyújtotta, míg ajkával elérte a pohár peremét, majd derekát, vállát hátrafele döntve lassan kortyolni kezdte belőle az italt.

Akkor a fertályból még egyetlen asztal körül elfértek két háború rokkantjai. Aztán elkezdtek sokasodni, egyre több asztalt foglaltak el. A magyar "törzsgárda" mellett szép számmal akadtak svábok s románok is, de

nem aszerint alakultak az asztaltársaságok, hogy kit melyik templomban kereszteltek, hanem csatateret, offenzívák, hídfők, ellen-támadások színhelyei szerint. Voltak galíciások, doniak, tordaiak, később debreceniek. Ahány asztal, annyi hadműveleti terület, ahol ott lehetett hagyni lábakat, kezeket.

Azok az első hetek, míg Nagymarti András beletört a muszáj-élet keserveibe, lassabban teltek, mint később évtizedek. Igaz, mi elkerülhetetlen volt, elég gyorsan bekövetkezett. Olymosra, mintha ki lett volna csinálva, örökké hadtáp nélkül érkezett a katonaság... A hízt elrámolták hát a visszavonuló németek. Az oroszok ráérősebben haladtak, alaposabb munkát végeztek: előbb lelődözték a ludakat, tyúkokat, aztán, hogy ennek nem volt szaporája, elhajtották az ökröket. Ilyen két szelíd zsemle-szín jószágot sose kötöttek aztán Nagymartiék jászol elé. Vagyishát nem kötöttek többé semmilyen. Pedig nagyon elkelt volna bár egy hitvány tehén, mert Bori közben várandós lett, hiányzott a tej.

...Hanem tehén helyett megint impériumváltozás. Míg a németek vonultak, szedelőzködött a maradék magyar hatóság; majd az oroszok nyomán visszajött a román. Idővel, igaz, a románok is adtak a hadirokkantnak kevéske segélyt. Meg évi egy pár gumitalpú zsírosbőr bakancsot. Azoknak is, akik a fronton hagyták a lábukat...

A Papramorgó újra elevenedni kezdett, a hátsó traktust tovább-népesítették a vert hadak. Számuk mostmár épkezláb roncsokkal gyarapodott: kezdtek hazaszállingózni a hadifoglyok '47 után. Köztük végre Mijás Mihály, aki Nagymartitól még Uriv alatt elszakadt. Mijásékkal mindig jól megvoltak, idősb Nagymarti egyszer még valami kétes passzus-ügyet is eligazított nekik. Most, hogy megint román világ lett, rajtuk volna a sor.

Hisz a java-neheze még csak ezután következett. Nemsokára Oroszországba deportálták a svábokat; de elhurcolták a korcsmárost is, merthogy állítólag kizsákmányoló. A csapos maradt. A cégérre, mihelyt a korcsmát államosították, ráfestették, hogy VICTORIA.

Nagymarti András alighanem a nyomoréksága mentette meg, amikor elkezdték kollektívbe kényszergetni a népeket. Azt tudták, vele nem sokra mennek, a feleségét kezdték környékezni, írni alá. Borit éppen megint gyötörte az áldott állapot. Bár örökké leányt szeretett volna, valahányszor impériumváltozás jött vagy újabb nyomorúság köszöntött rájuk, szült egy fiúgyermeket.

— A föld az enyém, mondta Nagymarti András a szervezőknek —, de ha kezem nincs, hogy írassak alá? — Elkezdtek kiabálni, komiszkodni velük.

— Ha a keze megvolna, belépne? — Ezen azért érdemes volt eltöprengeni.

— Nem, akkor se — mondta. — Ha a kezem megvolna, akkor pláne nem. Mer' akkor minek?

Ordibáltak, fenyegetőztek, nem tudták, mit kezdjenek vele. Kényszerszermunkára a Duna-csatornához nem küldhetik, ha egyszer nyomorék. Verjék agyon? Kimérték neki néhány lánck földet a határ túlsó végében egy elhagyott sovány legelőn, melyet Eh-mező-

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

nek hívtak az olymosiak. És megvonták tőle a bakancsot meg a rokkantsegélyt. Még tán a lábbelit bánta inkább. Vásárolt tíz juhot, merthogy eleinte a nem-tévesztésnek gazdálkodni csak ennyivel volt szabad; az istálló ügyis ott állt üresen, mióta az oroszok felették a jámbor zsemle-szín ökröket; szerzett egy borzos pulit; Bori hajnalonta vászonkendőbe kötötte a falatokra aprított szalonát, sajtot, hagymát, kenyeret, mellé beállított egy üveg vizet, a pásztortáskát ura nyakába akasztotta — indulhatott aprócska nyájával az Éh-mezőbe a bot nélküli juhász. Mert olyan juhász lett ő, akinek botja ő maga.

Aztán ahogy a kollektív körül csillapult a láz, Mijás Mihály eljárt, hogy visszaadják neki a havi segélyt s az évi bakancs-juttatást.

Legalább negyven pár segély-bakancsot elnyűtt, mire megint mutatkozott némi változás. Ha nem is az impériumé. Hallani lehetett, a kommunisták félrehúzódnak valamennyire; a földekből állítólag visszaadnak; hátha az övéből is itt a város alatt.

Annyi bizonyos, történnie kellett valaminek, mert a Papramorgó megint gazdát s nevet cserélt. A csapos, aki a korcsmát privatizálta, vagy mi a frászt csinált vele, rápingáltatta a cégérre, hogy TEXAS BAR.

Mijás Mihály újra fennforgott, mint kenyérhéj a moslék tetején, pedig a hetvenben ő is igen benne járt. Neki megint szerencséje lett: a hadifogságban lehúzott évekért kárpótlást kapott a magyar államtól román létére. Hiába, na, zsenge korában szart evett. A summa hallatán azt mondta, ha már így alakult, pár hónapot még ott tarthaták volna az oroszok annak idején... Nagymarti András ily szerencsével nem dicsekedhetett, mit bánta ő immár, ki, hogy boldogul; még tán jó is, gondolta, hogy megöregedett. S vele Bori. Most szülhetné megint a fiúgyermeket...

Hanem egyszer még megvallatta a nyomoréksága a legújabb úvilágban is. Közelgett a választás, a magyar utcabizalmi beszólt: András bácsi, nekünk most minden szavazat számít, esetleg idejönnének az urnával, hátha engedélyezik.

— Ide nem, fiam, — mondta az öreg harcos. — Én csak rokkant vagyok, de nem vagyok beteg. Ott leszek én, amikor annak ideje.

Abban nem is volt hiba. Csupán a választási törvénnyel adódott némi gond, az ugyanis olyan figurát nem ismert, hogy valaki más kezével is ráüthetné szavazólapjára a bélyegzőt. S ha ez így van, vele ne tegyen kivételt a bizottság.

Közben előkerült Mijás Mihály, neki megengednék, mondták, hogy bemenjen a fülkébe ővele, Nagymartival. Hogyne, most így beszélnek, s a végén megsemmisítik miatta az egész fertály szavazatát...

— Add a számba az ívet, Mihály! — Ha csak egy ív lett volna; annyi baszom párt volt, hogy a szavazólap egész broszúra. Azt ő megpróbálta a nyelvvel lapozni a fülke pulpitusán. Csak közben érezte, orra nyergén elkezd lefele vándorolni a szemüveg. — Gyere, na — szól ki Mijásnak. — Gyere, lapozd!

— A tulipánt keresed, ugyi?

— Azt most bízd reám. Te csak lapozz, s tartsd a szemüvegem. Az lesz az, megállj. Add a számba a pecsétnyomót!

JÓZSA ISTVÁN

A zeneszerző kései hatalma

Alkotó emberek örök hibájaként szokták felróni, hogy esztétikai és, persze, az ezekkel összefüggő erkölcsi szempontok szerint szeretnék berendezni a világot, hiszen művük egyszerre a létező világ tükré és annak tagadása, ellenképe. Aztán csak az idő. A műalkotást *élni akaró* befogadó ugyanis, olykor a kortárs, de általában az utód, az esztétikai ellenvilágot vallja magáénak, amely látszólag paradox módon már idő feletti. És megintcsak az idő. Mert a nagy kérdés változatlanul az, hogy hány ember — nemzet, kultúra, kontinens... — számára és... meddig idő feletti. A nagy rosta tevékenysége a természet törvényeihez hasonlóan könyörtelen, mondhatnánk közömbös — az emberi pszichikum automatizmusa ez. Jó, legjobb esetben az alkotó neve — már csak vezetéknévét használjuk — változáson megy át, személy mellett, sőt helyett elkezdünk sajátosságokat jelölni, sőt minősíteni vele. A tulajdonnév melléknévesül. A legújabb magyar kultúra két ilyen nevet, illetve névváltozást mutat fel: a "bartóki" és a "jancsó" a két biztos eredmény. Eredmény, ugyanis szemléleti érésfolyamat végállapotáról van szó, persze már nem az alkotóról, hanem a befogadóról. A távolság tulajdonnév és melléknév között először is például zene, illetve maga "a" művészet és élet közötti táv, mely nemcsak zenével-zenében mérhető. Mert másodszor a befogadott, a folyamatosan *élt*, vagyis élő műalkotás visszahatása az életre. E visszahatásban a kortársak értetlensége — "»Hangzavart«? Azt...", írta Illyés Gyula — egy megkésett hatalmat, az életre való hatást késetteti, de — mondja a mindig okosabb utókor — e hatalom előjele. Az utód "sztorija" az n-szer ismétlődő "history", az előd ellenvilága számára is eszmény, ugyan csak a teremtet, az esztétikai ellenvilág valódi másában szeretne élni. Számára épp "e »hangzavar«, / e pokolzajt zavaró harci jaj / kiált harmóniát." (Illyés Gyula)

A 20. század egyik klasszikus ellenvilága, a "bartóki", a bizonyára egyetlen hiteles módon épült: "lentől" "felfelé", alkotója a néplelek mélyéről indult teremtető útjára. A szakirodalom szerint esztétikai gondolkodása leginkább a népzeneről vallott felfogásából fejthető meg: "Ezek a dallamok (ti. a népdalok) a legmagasabb művészi tökéletesség megtestesítői. Valósággal példái annak, miképp lehet legkisebb formában, legerősebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot legteljesebben kifejezni." Bartók ekként alakított "zenei köznyelvet" az archetipusok zenéje. Az archetipus persze szellemi természetű, érzelm és gondolat, majd valamely jel(rendszer) misztikus egysége, de ugyanakkor kép és zene. Elsősorban képi és zenei "formában" hozható felszínre — az irodalom csak utólagos foglalat lehet —, ha az alkotó elég mélyre száll alá tudatalattija belső végtelenében. Bartók nemcsak a saját, hanem egy nép, népek tudatalattijában, azaz múltjában tett jövőt teremtető utazást. A befogadó? A zene hatására alakítaná mindennapi életét, jelenét, jövőjét, most az alkotó, a zeneszerző vezet. Viszonya a zenéhez, illetve magához a zene megéléséhez archetipusainak versenye, harca, Bartók némelyeket aktivált, felerősített benne, most az egyetlen adekvát, sőt lehetséges módon, esztétikai

minőséggel ítélve — "szép" — lelkiekben a befogadó és lehetőségeiben világa is "szébbé" lett. Ezzel pedig... no nem boldogabbá — letűnt politikai ideológia tévedése és/vagy demagógiája ez —, hanem *szabadabbá*. Bartók zenéjének, illetve "a" zenének hatalmában áll, hogy irányítsa a befogadó keresését, azt hozza felszínre hallgatójából, hogy miként rendezhetné be vagy át világát. A befogadó szándéka, mozdulata ugyanakkor nem a sajátja, legalábbis nem egészen, ez "a nagy lélek válasza a létre, / a művészé, hogy megérte / poklot szenvednie." (Illyés Gyula) Helyzete látszólag ellentmondásos tehát, mert... milyen szabadság ez végül is? A szabadság a legnagyobb kihívás, a legnagyobb teher. Zsarnokságban lehet ellenállni, lávirozni, sőt tiszta maradni, világosak, egyértelműek, túlzottan is azok a keretek, a viszonyítási pontok. A szabadságban azonban, legyen az vágyaink szerint minél teljesebb, mindez elvesz. Először is a zenében értelmezhető a legteljesebben a "Mindent szabad!" ideális törvénye. A "Mindent" nem Dosztojevszkij Ivan Karamazovjának értelmezésében, ott ugyanis teljességében épp gyilkolóan hat, és magát a személyiséget számolja fel. A francia jakobinusok szabadságfelfogásánál ma sincs tökéletesebb: mindent szabad, amíg nem sértem mások szabadságát, mondták. A befogadó csak a zene terében élheti meg igazán és korlátlanul ezt a szabadságot, sőt közös szabadságot, azon kívül... Az alkotóhoz való viszonya pedig? Az alkotó járt, járható, mert általa már megszenvetett utat nyit előtte. Ez a befogadó — például "bartóki" — útja, ahogy a művészet felől élne életét, a "bartóki" eszmények szerint rendezné mindennapjait. "Bartóki" ez a világrend, magyar és univerzális. Mennyiben az szűkebb — magyar — és tágabb világunk? Hát vannak "bartóki" vonásai, megkereshetjük azokat köznapjainkban, amúgy... alig. — Komponálni? lehet még? de hát az ember dolgozik." (Szilágyi Domokos: *Bartók Amerikában*) Ez a világrend, mint az eszményiek rendszerint, ideiglenesen él — míg a befogadó a zene terében leledzik. Az "valami olyasmi" felé fordítja — ne határozzuk meg, hiábavaló próbálkozás —, ami igenis ott él minden ember lelke mélyén. Aztán bentől kifelé, vagyis *élve* a műalkotást, kitágíthatná a zene terét a kutya hétköznapi felé. A zeneszerző hatalma, a jövőre való hatása ez. Megkésett, sőt olykor csak lehetséges.

Következtetések? Első. A politikusok nem tudnak zenét hallgatni. Ezzel akár le is zárhatnánk a következtetések sorát, de... a befogadó sem tud. Csak a zene terében érzi, ismeri fel, majd fordítja le a ráció nyelvére, mit is szeretne. A zene terén kívül alkalmazhatná felismeréseit. De "út-e az út, mely nincsen?" (Szilágyi Domokos: *Bartók Amerikában*) És hogy aztán mégsem? Vagy töredékesen? Mindez személyes döntéseitől függ, konkrétan attól, hogy mennyire bírja elviselni zenében megélt teljes, illetve a zene terén kívül, hétköznapijaiban éledélt korlátozott szabadságát. Téblábolása, megvalósításai világ és esztétikai ellenvilág között az alkotó, a zeneszerző, azt mondtuk, Bartók tudatosan korlátozott eredményei. Töredékessé tett, megkésett hatalma.

NAGY GÁSPÁR VERSEI

Különös októberi kert

Október van.
Mily különösre aszalt október!
Mintha bujkálnék menekülnék én is!
Telő Holdjával üzetem magam
ködök és felhők rongyain át
hogy ne lehessenek a város foglya
midőn a ragály megcsiklandja
a paroláért kinyúló kezeket!
Maradjak csak itt.
Sőt vesztig is ha kell!
Kerítetlen kertemben legyen
a magam ügynöke! Hallgassam le
az éjt: hány riadt dobbanás még
az első lefutó csillagig?
A negyedik kakasszóig?

Október van.
És mintha dobpergés
mintha csizmazajok...
pedig csak számúzott cicák
és tüskés malacok
keresnek itt egy-éji menedéket
bár a fákon fáimon
sehol a levél sehol a lomb...
így állnak már mióta
mint ruháiktól megfosztott
szikár tábornokok
s nem tudják mikor is következnek
és mi az mi elközelg
állnak végőrájukhoz közel
a gyümölcsvetélő szörnyű
nyár után mikor aszályt-
lehellő szél-dzsidások
hozták magukkal ráadásaként
a férgek martalóhadát!

Most aztán félnek-e?
Szégyenük van-e? Ha elcsapott
részeg kódexmásolókat vésik
törzsükbe a letipratás
obszcén jeleit? S úgy végzik-e
mint a Gyilkos-tó
büszke fenyőcsonkjai?
Vagy mégis csak bitó
lesz belőlük is — holnap
árulást balzsamozó
tárgyilagos htr? Jóslat?
Talán a győzők suhintó
szekercéit megérintő száj?
Valahai "szabadság-heg"?

A többi még ne sejtjük!
Elhozza majd a bajt a hajnal...
de azt a jaj-t ki ne ejtsük!
Most még a kertben éj
s az éjben
október van.
(1994)

Mostanában egy fekete macska

hommage à Bulgakov
Mondhatom bájos
ahogy a diktatúra
visszasompolyog
mostanában egy
fekete macska
a legfőbb cenzorom

míg a Nap besűt
szobámba addig
vígán dorombol
az asztalomon
kéjesen nyújtózik
és álmosan ást
immár megsárgult
kézirathalmokon
ki hozta ezt a

fekete macskát?
gyanúsíthatnék
egy Margaritát
talán lenne rá
alapos okom —
de most azt kérem
— vigye messzire! —
nem veszem zokon.

Állsz a hózuhanyban

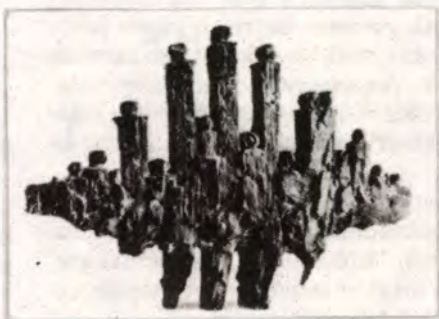
Állsz a hózuhanyban
az utcalámpa zuhanyrózsája alatt
állsz a fényhenger alatt
a fény közepén
egyetlen lámpa ég ebben a városban
egyetlen lámpa ép
a többi satöbbi...
különben partizánsötét
és csak állsz toporogsz
glóriád kissé elrajzolt csonkakúp
ez persze nem zavar
állsz Isten ablaka alatt
míg belep teljesen a hó
hogy Neki legyen igaza
kit Jánosnak szólítottál
jelenései közben és ennyit
írt: "örökre hó alatt marad"
hol futola hol orgona hol ágyúszó
hát ehhez tartis magad
maradni állni lenni
hó és fény örvényébe mártva
és az ablakok mögött egy város
ne sajnáld bár egyképp árva
veled mégha a fény közepén is
állsz a fényhenger alatt
az utcalámpa zuhanyrózsája alatt
állsz a hózuhanyban

A halál beüzen...

és aztán nincs vége,
így megy ez tavasz óta,
ha a Fényesség örök, hát
kegyetlenül örök a nóta.

Már itt hullámszik körülünk,
s a szárbaszökkentet elviszi
még mielőtt fejét önként lehajtaná,
de a dal fönt fényesen hiszi,
hogy a Föltámadott ígéit mormoljuk alá.

S riadtan kérded:
még hány temetésen találkozunk össze,
amíg rám vagy rád kerül a sor,
tudom mikor átnézel a kandeláber-erdő
nyiladéján, szemedben füstöl a faszor.

Mielőtt még...

Magyarázatul N. R. A.-nak
Mielőtt még megvakulunk
mielőtt még megáll a szfo
mielőtt még visszalövik
az utolsó startot is
mielőtt még sorban elmegyünk
kiszökünk bőrünkéből
kilopódzunk egy ajtón
akár száználmas tolvajok
s egy buja parkon át
aztán hajnali sivatagos
mezőkön keresztül
eljutunk ama fénylő útig
ahonnan többé nincs visszafordulás

És ott a szétgyötört
nagy Limousinban
(melyből sáros talyiga lett)
már nincsenek felszavak
már nincs semmi kapkodás
már fél gondolatok sincsenek
bár félúton járunk talán
Salt Lake City és Long Island között
a nagy egészről van álmodás

Hogy gyorsan vissza az anyámba
mint bõmből vörös-csatakos csecsemő
vissza anyánk lávázó drága kráterébe
1949 volt és megszülettem — rémisztő idő
jött s azóta keresztül-kasul retúrban
úton vagyok de többnyire útbán
valakinek — valakikhez érkezni indulok
s aztán búcsúzkodás gyomverte udvaroktól
miközben Dean Moriartyval álmodom

Megbeszélem nevezetes randevúmat
a The Viking Press rozsdafoltos ajtajánál
tízévesen világgá futhatok akár a tej
futok futok azóta is sebesen
köhécseléssel leforrázott tudóval

Mielőtt még minden miután lesz
mielőtt már minden sejtjeidre épül
addig kéne arról a nagy útról
csöndesen beszélni...

Tompa időkben...

(Ovidiusnak)

Ha fullánkoss szavaimra méltóbb,
érdemesebb császár regnálna hazámban,
mindent elkövetnék, hogy e lomha
és tompa időkben véghezvigyem
a felségsértést —
s a látszólag független uralkodó
haragját kiérdemeljem,
valamint ennek folyamánnyaként
azt a bizonyos "száműzetés-beutalót",
Tominál százszorta távolabbra szólót!,
mint valami reskontót elnyerjem,
amit úgy frnek alá
a titkos záradékkal együtt,
minek csak annyi lesz a titka,
hogy önként lemondok a későbbi, bármikori!
szoborállításról:
nem terhelem a provinciát efféle költségekkel —
amikor a limeseken által löknek
ne tudják meg, hogy szerettem itt
csaknem mindent: folyót, hegyet —
csak éppen egy-két apróság zavart,
például a császár és a pannóniai
mocsarak bûze, ettől kifejezetten szenvedek,
ezért döntöttem így, ezért lesz
a távolság édes és az idő röpke...
de ha lehet, még várok,
amint mondottam: egy méltóbb uralkodótól
várom a megmentő kiűzetést

SZŐCS ISTVÁN

A honfoglalás és a székely történelem nehéz kérdései

1.

A) A székelyek lakóhelyeire vonatkozó legfontosabb tények.

A Székelyföld a Kárpát-medence, ezen belül az erdélyi medence legkeletibb részében lévő terület neve; az Olt, a Maros, a két Küküllő felső folyásának vidéke, amihez hozzájárulhat még a Nyárádvölgye, Marosvásárhely környéke és az Aranyos alsó szakaszának egy kisebb közege. A Székelyföldön lakó magyar anyanyelvű lakosságot nevezzük ma székelyeknek, bár ez a megállapítás lényegében helytelen, különösen a múltba vonatkozólag, mivel a Székelyföld elnevezés nem földrajzi, hanem közigazgatási eredetű, amely lakóitól nyerte elnevezését és nem fordítva.

Jelenleg laknak még "falusi" székelyek Hunyad és Arad megyében, Belgrád közelében és a Dunántúl több helységében, e telepkezetek; többnyire az úgynevezett bukovinai székelység mozgása következtében.

A múltban, helynevek, oklevelek és más adatok alapján megállapíthatólag Pozsony tági környékén és az Alföld keleti peremén, a szatmár-szabolcsi-bihari övezetben, sőt Aradtól délre is laktak székelyek. Azonban ezeknél is jelentősebb lehetett a dél-erdélyi, a későbbi Szászföldnek, vagyis Királyföldnek nevezett terület székely lakossága, amelynek a XII. század végétől nyoma veszett; továbbá a Kárpátokon túli román területeken, főleg az egykori Secuieni (ma Buzau, Vrancea, sőt Galac megyék) területén élt székelység, amely a román lakosságban nyomtalanul felszívódott, eltekintve egyes helynevektől. Szórvány formában népes székely eredetű csoportok élnek városi lakosként még Temesvár, Bukarest, Galac és a román tengerpart övezeteiben, az erősen előhaladott, többnyire önkéntesen siettetett asszimiláció, azaz elrománosodás állapotában.

B) Az első nehéz kérdések a székelyek származása körül csoportosulnak; milyen viszonyban állottak a múltban a magyarság egészével?

A székelyek eredetére vonatkozó tantételek, dogmák, elméletek, nézetek és vélekedések száma óriási, egymásnak többnyire ellentmondanak, általában viták hevében, nagyobbrészt polemikus módon és főleg az eredeti hagyomány ellenében keletkeztek.

Ez a világ sok más népességének, etnikumának származásával is így van, még a magyar nemzet történetén belül is — utalok csak a palócok, jászok, sőt részben a kunok, göcsejek, brecók eredet-vitáira —, de a székelyekre vonatkozó vitákat különösen nehézé tette két vitathatatlan tény: az első — magyar anyanyelvük és bármiféle adatnak vagy hagyománynak a hiánya arra vonatkozólag, hogy valaha is más nyelvet beszéltek volna; a másik, hogy a székelyeket nemcsak a közvélekedés, hanem a törvények, az alkotmányok alapján is az egész középkoron át s az újkor jelentős részében önálló nemzetnek tekintették.

A székely elméletek közül úgyszólván

alig van olyan, amely egyszerre és megnyugtató módon számolni tudna mindkét tényre. Ahogy ez általában a nem-egzakt, vagyis ideologikus tudományokban szokásos, az elmélet érdekében a tények egy részéről lemondanak, egyszerűen kihagyják őket a spekulációból.

A kérdések tehát ezek: ha mindég is magyarul beszéltek, miért tekintették őket külön nemzetnek, sőt nemzetiségnek; másodsor, ha később vették volna fel a magyar nyelvet, mi volt az eredeti, és hogyan sikerült őket idegen nyelvű szomszédok között, latin nyelvű egyház és latin írásbeliségű állam által elmagyarosítani. A harmadik kérdés: jelenlegi törzslakóhelyük őshazának tekintendő-e, ha nem, mikor és hogyan telepítették őket és főleg az erre vonatkozó adatok miért hiányoznak, illetve amennyiben léteznek, miért nem egyértelműek?

C) A székelységnek néhány el nem hanyagolható jellegzetessége, rájuk vonatkozó közhelyek, tévhitek és vélekedések.

A székelyek közkeletű tréfás, avagy gúnyos neve a *góbé*; összefügg-e, illetve azonos-e a *kópé*, vagyis tréfás fickó jelentésű elnevezéssel? Ez, sajnos, nyelvészeti szem-

Rétyi székely udvarház

pontból nem tisztázott. Ugyanis a nyelvtörténeti adatok alapján a *góbé* szó eredetileg mintha csak *goromba*, *bugris*, *együgyű* jelentésű lett volna, csak jóval későbbben kezdtek *vidám*, *tréfás*, *furfangos alak* jelentésben használni; és főleg sohasem használták a *kópé* legeredetibb értelmének megfelelő *manó* jelentésben.

Az viszont tagadhatatlan, hogy az úgynevezett góbés humor, vagyis a székely humor önálló, "különleges szellemiséget" képvisel a magyar művelődés és néprajz területén belül. Jellegzetességei az *öngúny* és a *káröröm* — átszellemített formában, mondhatnánk úgy is: az a törekvés, hogy a kínos, sőt rettenetes helyzeteket minél bájosabb könnyedséggel tudjuk le, oldjuk fel.

Három jellegzetes példa: 1. A székely faluba megérkezik a teknősbéka. Senki sem látott még ilyesmit, odahívják a falu legbölcsebb emberét, hogy mondjon véleményt. Az így nyilatkozik: *Ez vagy valami, vagy mennyen valahova*. 2. Kérdik a székelyt, látott-e hegedűt? Így válaszol: *Egyszer láttam egyet Brassóban, de arra is azt mondták, hogy nem a vot*. 3. A püspök vizitációba érkezik egy he-

Székelykapu a bukaresti falumúzeumban

gyi faluba. A székelyek más ajándékot kitálalni nem tudván, összegyűjtenek a faluszélen egy hatalmas kád tejet. A meghatódott püspök, hogy kérdezzen valamit, azt tudakolja: Tulajdonképpen mennyi tej is van a kádban? Erre a bírő amúgy felöltözve, csizmában a kádba ugrik, és a mellére tett kézfejjel jelzi a szintmagasságot: *Ennyi e!*

...Az otrombaság és finomság, a nyersség és a rafinéria műves keverékei a székely adomák.

Ennek ellenére a székely szellem a szépirodalomban zavarbaejtően későn bontakozott ki; egészen a huszadik század első évtizedéig a székelyek földjéről összehasonlíthatatlanul kevesebb komoly költő és szépíró került ki a népesség számának arányában, mint más nevezetes magyar tájakról; Tamási Áron és Nyíró József hozza a fordulatot; viszont tudományban erőteljesebbek a jelentkezések; az első magyar világtörténetet Székely István írja; s annak ellenére, hogy a székely általában nehezen tanul idegen nyelveket, a székely tudósok jellegzetes típusainak tartható Kőrösi Csoma Sándor vagy Bálint Gábor.

A székelységet az összefüggő magyar nyelvtömbtől kétszáz-háromszáz kilométer szélességű románok lakta sáv választja el, de a románságon kívül széles felületen érintkezett az erdélyi szászokkal, ám kisebb magyar népcsoportokkal is, mindenekelőtt a mezőségi magyarokkal és a csángókkal. Az általános benyomás szempontjából feltűnő, hogy a székely háztáj rendezettebb, tisztább, mint a mezőségi magyar vagy a moldvai csángó, az öltözet és viselkedés, a magatartás terén is több a tisztaság, illetve a fessesség, annak ellenére, hogy a székely népviselet például a közeli kalotaszegihez vagy torockóihoz képest nemcsak puritánnak, hanem szegényesnek is tűnik. Feltűnő, hogy a székely nyelvjárás, illetve nyelvjárások közelebb állanak a távolabbi magyar vidékek — Alföld, Felvidék, Nyugat-Magyarország nyelvjárásaihoz, mint a velük közvetlenül érintkező erdélyiekhez... (itt csak Marosvásárhely és környéke alkot kivételt, amelyre erősen hatott a marosmenti a-zás.)

A székely háztáj jellegzetes építészeti eleme különösen régebben a székely kapu, amely nem egyszerűen egy fedeles praktikus nagykapu-féle, ahogy néprajzi kiadványok számontartják, hanem eredetében kultikus-reprezentatív jellegű építmény volt és szerkezeti határozottan különbözik a székely vidékekhez közeli vagy távolabbi tájak fedett kapuitól.

Talán banális apróság, de mégis jelzi a székelység néprajzi elkülönülését a szomszédos magyar tájaktól az, hogy az ünneplő férfiviselet jellegzetes része a székely harisnyának nevezett, testhez tapadó posztó ruhadarab, s ez teljesen más, mint általában az

erdélyi földműves lakosság fekete ünneplője, s végletesen különbözik az alföldi bő szárú gatyától is, mintegy szemléleti és eszmei lentéte annak.

Közhelyé vált a *balladás* kifejezés emlegetése a székely lélekkel, sorssal kapcsolatban; ez főleg annak tulajdonítható, hogy éppen itt került először felszínre sok régi típusú népballada és általában népköltési alkotás, de ez több tekintetben is véletlen; a székely folklór szervesen beletartozik a magyar folklór egészébe, attól lényegesen eltérő vonásai nincsenek; a hagyományanyag is nagyrészt közös; ám ebben nagy része van már a könyvek és iskolák által tovább terjesztett hagyománynak is.

A "székely lélekről" még csak annyit, hogy az az illúzió, amely szerint az elszigetelt, zárt és nagy lelki leterhelés alatt élő közösségekben "szebb" az élet, és inkább dominálnak a nemesebb jellemvonások és viselkedésmódok; hogy például nagyobb volna az összetartás és a megértés, a székelység esetében is csak illúzió; mint ahogy ezt annak idején az erdélyi szászok esetében be kellett látniuk német szociológusoknak és antropológusoknak is. Éppen az ilyen nagy történelmi-társadalmi nyomásnak kitett zárt közösségekben divik leginkább a belső intrika, a féltékenykedés, irigykedés, s ez alól a székelység sem kivétel; sőt gunyoros, kötekedő kedélye ezt gyakran az elviselhetetlenségig fokozza.

Jellemző, hogy a székelység nagy társadalmi-történelmi megmozdulásaiban ritkán, csak néhány nagy pillanatban lépett fel egységesen. A székelység morálja ma erősen megrendült: a Székelyföldről Románia más városaiba költözött nagyszámú székelység egyáltalán nem ragaszkodik ma úgy nyelvéhez és hagyományaihoz, mint erre lehetősége volna. Temesváron például tanügyi körökben ez a mondás járja: Székely az, aki nem adja magyar iskolába a gyermekét.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a Székelyföldön mindig nagy volt a népszaporulat, de az elvándorlás is, hiszen lélekszámuk már félezer évvel ezelőtt megközelítette a mai szám- adatokat, ma legalább négy-öt millió székelynek kellene Közép-Európában élnie, s mégis, csak úgy félmillió körüli a helyben székelynek megmaradtak száma, azt kell hinnünk, hogy régebben sem volt oly erős a hagyományokhoz való kötődésük attól a pillanattól kezdve, hogy elhagyták szülőföldjüket.

2.

D) A hagyomány és cáfolatai a székely nemzet eredetéről

Árpád honfoglalásának 1100-ik évfordulójára emlékezve nem sok szó esett a honfoglalásról beszámoló középkori krónikák

Kibédi székely udvarház

székelyekre vonatkozó helyeiről. Béla király *Névtelen jegyzője*, csakúgy, mint a Kézai és a Káldi Márk krónikái, a pozsonyi és budai Krónikák, valamint a legkésőbb keletkezett Thuróczi-féle krónika több-kevesebb szűkszavúsággal vagy bőbeszédűséggel, különböző megfogalmazásokba csomagolva megemlékeznek arról, hogy a székelyek már Árpádék előtt Pannóniában, illetve Dáciában, illetve a Körös-Tisza vidékén laktak; Árpád hadainak elébe mentek; egyes források szerint Ungvárig, mások szerint Ruténiában, illetve Ukrajnában *csatlakoztak hozzájuk* és velük együtt fejezték be a honfoglalás művét.

A feltűnő az, hogy e régebben közhelynek számító tételt ma még annak a felfogásnak a hívei sem nagyon aknázzák ki, akik, régészeti alapon, mint pl. László Gyula, azt vallják, hogy Árpád honfoglalását megelőzte egy nagyjából kétszáz évvel korábbi "bejövétel". (Az eredeti magyar szóhasználat szerint: kijövetel.)

Ezeknek az adatoknak az elhallgatása, illetve félrehárítása eleinte nem is a székelyek okából történt, hanem amiatt, hogy a székely epizód e krónikákban elválasztha-

A vargyasi Dániel-kastély

tatlan a *hun történettől*, vagyis hogy a székelyek a hunok maradékai, illetve legalábbis "régebben Attila király népei voltak". A XIX. század történetírásában, az úgynevezett hiperkritika korszakában, a hunok és a magyarok közti kapcsolat emléke volt az a vörös posztó, amelyet minden tudós szétszaggatni legnagyobb becsvágyának tartott. E helyen nincs idő és tér e vitát ismertetni, de a lényege az, hogy aki a hun és magyar nemzetek genetikai és történelmi kapcsolatairól beszél, az azonnal anatómia, kiátkozás alá esik a tudományos életben; és dilettáns önhittséggel, nemzeti göggel, romantikus ábrándozással és kerge ámokfutással lesz megvádolva. Ez a kritikus álláspont lényegében azonban nem tudományos érvek alapján, hanem indulatos elfogultságok, preconcepciók alapján keletkezett. Függetlenül attól, hogy helytálló-e vagy nem a régi krónikás hagyomány, a kritika nem tudott helyette más összefüggő történelmi koncepciót kínálni, és így a magyarság őstörténete hézagos, összefüggéstelen, ellentmondásos és manipulált adathalmazzá, különböző feltevések és rész- igazságok kásahegyévé változott, amelynek talán nem is olyan nagyon titkolt célja a laikus érdeklődőket a történelem tanulmányozásától visszariasztani.

Hogy mennyire elvakult a hun hagyomány kritikája, azt a fentebb említett egyetlen állításon is szemléltetni tudjuk. Az, hogy "semmilyen genetikai, vagyis közös származásbeli kapcsolat nem létezett a hunok és a magyarok között", ez még elfogadható — lenne. Ez a kijelentés feltételezi annak az ismeretét, hogy milyen etnikumhoz is tartoztak a hunok, s erre bizony mai napig sincs

határozott válasza a történettudománynak. Ám ez még hagyján. Az első évezred dereka táján mindazok a népek, amelyek a mai Oroszország és a vele szomszédos országok területén éltek, Mongóliától kezdve Törökországtól és Kazahsztántól kezdve Iránig és a Kaukázus vidékéig, el egészen Közép-Európáig, a Balkánig, intenzív történelmi kapcsolatba kerültek a hun birodalommal; hol mint ellenségek, hol mint szövetségesek vagy csatlósok, hol váltakozva, mindkét minőségben. Azt állítani, hogy a magyarság semmilyen történelmi kapcsolatban nem állt a hunokkal, egyenértékű azzal az állítással, hogy ebben az időszakban a magyarság nem tartózkodott ebben a földrajzi térségben... Akkor viszont — hol tartózkodott? E kérdésre természetesen nem tudnak, de nem is akarnak komoly választ adni, hiszen a cél nem új ismeretek kidolgozása volt, hanem a régi hagyomány minél kategorikusabb és arrogánsabb elutasítása.

Ahogy azonban a nagy tudós, Kmoskó Mihály állította: *A hagyomány nem dől meg, csak félművelt áltudósok elhomályosították.*

A székelyekre vonatkozó krónikás és okleveles középkori hagyománynak van még egy, a hun történetnél is kínosabb vonatkozása. E források a székelyeket nemcsak a hunok maradékának, hanem "szittya", vagyis szkíta nemzetnek, sőt: tisztavérű szkítáknak nevezik. A szkíta kérdés, a szkíták kilétének és leszármazottainak kérdése még a hun problémánál is szörnyűbb darázsfészek — ebben ugyanis nemcsak a pángermán és pántörök nacionalizmusok érdekeltek, hanem a pánszlávizmus is; mindenképp az orosz szupremácia-elv hirdetői, akik nyíltan vállalják, hogy miután a szkítákból mások nem lettek, csakis az oroszok lehettek belőlük.

Még kevésbé van mód itt a szkíta kérdésbe bonyolódni, mint a hun vitába; csak megjegyzem, az erre vonatkozó múltbeli állítások és adatok már csak azért is vizsgálatra szorulnának, mert nélkülük nehezen lehet a székelyek letelepedésének történetét rekonstruálni. Mindenesetre annyit meg kell említenem, hogy Sebestyén László részéről nagy erkölcsi bátorságra és önálló tudományos szemléletre vall, hogy ezelőtt néhány évvel közzé merte tenni a *Szkíták, hunok, magyarok* c. tanulmányát, és ugyan- csak az ő érdeme, hogy javasolta egy múlt századbéli, e tárgyra vonatkozó kitűnő összefoglalás megjelenítését; dr. Nagy János: *A székelyek Scythia-hun eredetűsége s az ellenvélemények* című, Kolozsvárt, 1879-ben megjelent és ma már csak nagyon kevesek által ismert munkáról van szó.

Ha kiiktatták is a hagyományos felfogást a székelyek eredetéről, a székelység maga helyén maradt, s ez magyarázatokat kíván.

(folytatjuk)

Vargyasi festett mennyezet

SERÉNY MÚMIA 74

ha majd minden rabszolga nép
jármát megúlvá olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

KELEMEN HUNOR VERSEI

A hírnök balladája

Folyton-folyóást fűjük az idő trombitáit.
Átkelünk tizen, tengeren. Kifogyóban
a gyújtótt tartalék. Kockára fel mindent:
ha veszni kell, vesszen velünk a kendőbe zárt
kincs! Pincér! Üres az asztal. Na, gyerünk!
Az aranyfogammal fizetek, vagy bármimet
viheted, csak ez az éjszaka kiteljen.
Hajnatra mámorunk kámforként elillan.

Démoniából megállás nélkül jövök.
Még látom meztelenkedő táncát az
elzúllott angyalseregnek. Lucifer
hangját s az örült zongoraszót, mely
fáradhatatlan kezei nyomán égre száll,
fülemben hallok... Lassan a
sötétké árnyak felfeslenek.
Hajnatra mámorunk kámforként elillan.

Úzött seregnek szővőjeként szedtem
a lábam. Várkaput nyissatok! Lihegő
testemre meleg takarót dobjatok! Bort
töltsetek a kiürült kupákba! Körém
gyűljetek aprók és nagyok! Szavamra
mondom, lángokban áll a tenger, hajóink
kiút nélkül a kikötőben maradtak...
Hajnatra mámorunk kámforként elillan.

Ajánlás
Herceg! Hiába átok és cselszövés,
komputerekbe gondosan orzott program.
Az éjszakát tudod mi váltja fel?
Hajnatra mámorunk kámforként elillan.

Tudod,

kihúlt az ágyadon a helyem.
Madárijesztő vagyok, szélbohóc, kinek
keskenyebb a válla, mint a segge. De
jó keze van, s mellkasában ég a szfokanóc,
földet és eget felperzselve. Lehet,
hogy ülve alszik a süket éj ölében,
vagy cikázva jár, mint fényben apró lepke.
Ha lelkét és magját beléd lövellte,
arcára borul a mindenség sűrű leple.

Kihúlt az ágyadon a helyem.
Hajnalonként a Holddal súlyozom, s
miután a Nappal egy jót beszélgettem,
a kávé nekem is behozom. Gyerek vagyok,
játékos, bumfordi medve, zenében, nőben,
versben élő porhüvely, aki még tud
sírni, és néha vidor a kedve. Csak néz a
szájával, mert minden össze van keverve,
de feliratkozik egy meg nem írt szerepre.

Kihúlt az ágyadon a helyem.
Nem érkezem, csak távozom, naponta
többször változom, semmit sem elfeledve.
Király vagyok, aki mindent birtokol.
Nincsen mit elveszítsen. Ég és föld
között csak Istennel osztozom a kincsen.
Bezárom szobánk ajtaját, új szobákba
lépek. Mögöttem ott van mindenem,
előttem semmi sincsen.

Hajnali glossza

lassan s titokban benned minden újjáépül
már világítanak a holnap maskarái
csak néhány színes cipőfűző marad
a lejárt útra emlékeztetőül

tengerek haragja pusztít el vulkáni
láva beborít az éj poros romokra
ül és fáradtan piheg hajnalig las-
san s titokban benned minden újjáépül

meztelen vagy a tengerparti fényben mint
hunyorító újszülött a kvarclámpa alatt
csak a jelmeztagig eljutni ahol
már világítanak a holnap maskarái

kertitörpék között rohangáló kölyök
gyepes iskolák majd szigorított század
szesz és nők között rómába visz minden út
és csak néhány színes cipőfűző marad

ezüstnitratba szárított arcok álomban
vissza-visszatérő táj merészül lendülő
láb vonatok s autók puha ringatása
a lejárt útra emlékeztetőül

a lejárt útra emlékeztetőül
csak néhány színes cipőfűző marad
már világítanak a holnap maskarái
lassan s titokban benned minden újjáépül

Mindent el

Nem akarom, de mindent elfelejtek!
Virágot vinni születésnapokra.

Levelet írni is elfelejtek,
és aludni is néha-néha.

Csak ülök a sötétben. Motoszkálok.
Távírányítom a panasonicot.

Elteázom órák hosszat, s vigyázok,
ne keltsek pánikot azzal, hogy
mindent elfelejtek.

Néha dolgozni sem megyek,
elfelejtem ki és miért vagyok:
egybefolynak az éjszakák és nappalok.

De aztán valahogy mégis túl vagyok.
Olyankor azt hiszem, hogy vége:

holnaptól rendes ember leszek,
holnaptól a kötelesség mozgat.

Szaladgálok, intézek, szervezek sokat.
Észben tartok mindent, lesz rend,

lesz transzparencia. Megtanulom mindennek
a helyét, fogom tudni: miért áll itt, s
majd miért kell elmozdulnia.

Sajnos másnapra én mindent elfelejtek,
korán reggel összezavarom a rendet.

Délutánonként bocsánatot kérek,
mert hogy én mindig mindent elfelejtek.

Leltár

mennyi szép verset írtam
mennyi semmit
öleltem száz nőt vagy tán
kétszer annyit
sírtam s hallgattam sírást
női faxnit
megcsaltam icát annát
katát pannit
voltam léhűtő vendég
bunkó tahó
végtári vitézeknél
trójai faló
másztram fára hegyekre
falra nőre
égetett láz égett a
popám bőre
néha fittyet hánytam a
teremtőre
tudtam mindent ezért tu-
datlan voltam
magam soha mindenért
mást okoltam
kibírtam ezt-azt nincs ki
összeírja
bevallom jelentkeztem
néhány díjra
vadásztam rám vadásztam
másra én is
az élet egy szart ér bár
mondják szép is
egy barátom üzente
harc az egész
vághatnak s varrnék mint egy
híres sebész
de már eldöntöttem nem
szálllok harcba
nem vágyom győzelemre
sem kudarcra
néha még borra sörre
női öltre
egy helyben élek lassan
megyek tönkre
ha válaszolnom kell — mi
lesz belőlem?
legfennebb diákok vizs-
gatétele
undorító férgek fi-
nom étele
mert sok szép verset írtam
sok szép semmit
tán többet érdemelnek
nem csak ennyit

GERGELY EDIT

Kocsma — I — ntermezzo

(Barátnőmnek, mer' hogy már többször is ígértem, hogy belerakom az irodalomba...)

Anus kikezdett a Barátnőmmel.

Előbb sunyin háta mögé került, majd jobb tenyérral asztalközépre nehezedett (ráncozódó nyakán szidefes hamisgyöngy-abRONCS hivalkodott a plöttyedt tartalmát ügyesen álcázó dekoltázs fölött), a kiskocsmá falán kunkorodó karikatúrák átcsozottak ugyan szemüveglenccsei tükrén, de (a tudatig) kétleném, hogy alámerültek volna, hisz e (kétségkívül ízléses) toalettében így is már-már ellenőrizetlen ívben lendült a másik, az eddig mintegy rongyként alácsüngő kar, hogy kisebb erőfeszítés árán szájhoz emelve (el/le) takarja a hiányos (de eredeti!) fogsor-mögötti idegbeteg vihogást.

(Na, mostmár körömlakk és rúzs is látható azszúrban.)

AKARSZ SZERETKEZNI? A hang(nem) nem ért fölkészületlenül (az már inkább, hogy nem nekem szegezték). Magától (mármint: "őnagyságától") értetődő természetességgel beillett annak a (csábos, menő, rugalmas, botrányéhes, exhibicionista, szabaderkölcű, azaz könnyen [de izgalmasan!]) dugható, egyszóval: "jónd"-nek a tucatforgatókönyvébe, akinek Anus őnmagát képzelte.

Barátnőm tekintete mostfigyeljeként villant rám. Fejét lassan, kiszámított nyugalommal centinyit jobbra fordította, végigmérve a "jólsomagtolt harmincast", kockás abroszon nyugvó kezétől el egészen a — tán túlságosan is ráhajló és minden bizonnyal alkoholedzett — vigyorig. S bár a szemkontaktus létrejöttét a fentebb már gyanított körülmények bizonyára megnehezítették: szemmozgásuk (h)arcraaszegzetten rögzült, mialatt Barátnőm (egy diszkrét csuklómozdulattal) pipáját szájához emelte. Beleszívott. *Ennek szívével szavára.* Majd csak ezután kulcsolt újabb kérdőjelet (válaszként) az előbbihez:

KIVEL?

Anus mimikáján röpke (ott) honra lelt a gonoszság.

Kopottvörös hajszálain átütött a rosszindulat. Időt nyert, míg a szembefűjt Borkum Riffet *mellreszította*, s ezalatt a cél, hogy újnak vagy szimultánnak vélt "biztos parti"-mat esetlegessé rombolja — máris átminősült. Valamiféle csintalan szemtelenséggel — és romlott ártatlansággal (ártatlan romlottság?)ként tálalt provokatóri erőszakossággal módosította eredeti tervét. A Hivatali Pletykakeltések Visszahallhatóan Többszörösre Nagyított Pikantériája már sokkal kevésbé kielégítő örömmel kecsegtette, mintsem a: majd' megszámlálhatatlan kis kalandjainak sorozatába fűzhető új trófea kihívása (: a kivívásra). Hát engem a "célzandó fél"-ből "súlytalan szemlélővé" fokozott le és figyelmét félreértetetlenül a(z) ültében is melléig érő) szópárbajlenfelére összpontosította. Szarkalábain puhán átfodrozott a vágy (valamivel határozottabban a bizsergés combtöbén), az ez idáig mintha odüba zárt nyelv ernyedten települ (ki) a szájszögletbe, a kebel hullámozó játéka kezdett, *mértisne*, hisz a ki-be légzés szaggatottságán szült kacérkodó kéjvágy (mint testbeszéd, bár majdhogynem vulgáris, ellenben:) hibaszázalékmentesen de kódolható.

VELEM — mondotta a rúzsoltos nyílás szét-pukkantva egy nyálbuborékot.

Anus a Hivatal cégére. Mindaz, amit ott napi nyolc óra gyötrelmes erőfeszítésével művelünk

— neki alkatilag adott. (Igaz, mi csak szellemi-ekben prostituáljuk magunkat.) Anus stricije: maga a Hivatal. Futtatja Anust (aki magától amúgy is futna), azáltal pénzhez jut. (Vagy ezáltal fizet.) Anusnak jól (és egyre jobban) megy dolga: munkájához direkt a nyomdától kap MINISZTERI íveket (ez egyszer rokonai alapon), elegáns ruháit ajándékba (értsd: fizetségként) kapja, maholnap házvezetőnőt is alkalmaz (egyszem kislánya mellé), akinek aztán majd ő fizet (meg). Irigyei mégsincsenek. (Őket rögtön bizalmába fogadja és barátaivá teszi.) Csodálatos tehetsége van rá, hogy bármely irodában és bármely testhelyzetben hajlandó legyen fölkinálni bajait. Bárkinek. (Egyetlen kitétele, hogy — majdan — felismerhető legyen az illető.) Bárhol. (Egyszer még a budiban is, miközben protokollvodka kávé markolva hányt. De *annak* így nem láthatta az arcát, hát bosszúból elhíresztelte, hogy megerőszakolták.) Eleddig már mindenki részesült gyöngédségében, kivéve (1) a (csúnya) nőket, (2) engem és (3) a Bátyámat (ki szintén tisztviselő a Hivatalnál). Azazhogy a Bátyámat többször is megkísérelte elcsábítani, de neki valahogy épp (többször is) nem volt gusztusa rá. (Akkor már inkább a zsírosbődön.) S a Bátyám, amióta (idestova egy éve) a kollégám, múzsom és szeretőm is egyszemélyben (lásd: Szentháromság, asszociáció gyanánt), azóta Anus — valójában ismeretlen okok miatt — pikkel rám, vagyis: úgy érzem, nem vagyok az esete.

HOGYNE. HOL? MELYIK PILLANATBAN? — csattant rá a válasz újabb kérdés-sortüze. Barátnőm indulatmentes hanghordozásának derűje és az árnyalatnyi (főlényből fejt) affektáltsága a tudoménnyifolyikott és a neféltsveszemalapozat üzeneteiként csapódott le bennem. (Értjük mi egymást.) Csak Anus lett ettől hirtelenhervadt. Élveteg, mosoly-menti ráncain lebígygyedt a fölkinálkozás. Kopottvörös rosszindulatán átütöttek a hajszálak. Egyetlen utolsó tám(asz)pontját (asztalratett tenyerét) hirtelen VISSZAVONTA, majd sebzettségéből feltörő hatalmas indulattal a (még mindég pipázgató) fej felé lendítette, a leírt pályán öklöbe szorult, majd újból síkka simult a tenyér és vészesen közelített a gyűlölt ellenfélhez, a győzteshez, a pimaszhoz, a disznóhoz, a gyilkoshoz, HOGYAZISTEN...

Barátnőm mindvégig érintetlen maradt. Az elkerülhetetlennek tűnő dorong csattanásmentesen hullt alá a célponttól milliméternyire. Szerepét vesztett csorba kar(r/dd)á, pohármarkolóvá vedlett vissza, sőt, mintha még petyhüdtébbé is, mint amilyennek azt az elején megelőlegeztem volt neki. És Anus, oldalán a lecsatolhatatlan húsrúddal — eloldalgott.

Barátnőmet tündöklően öntelt és öntelten tündöklő ábrázattal hagyta maga után, aki (az *ügyemegmondtam* és a *namitszólászhoz* pillantás-lövelléseiben ajzottan) kezét (a pipátlant, persze) lassan (egy jóelőre bemért piros-fehér abroszi sávban), gyöngéden kezemhez csúsztatta és (ő!) a Barátnőm! az Egyetlen! kit szülei, ismerősei, szűkebb és tágabb baráti köre, nővére, női, tanárai — na meg én is, ha vele beszélek — közönségesen csak LACInak hívunk):

be - lém - csí - pett.

(... A FENTIEK KAPCSÁN, JOGOSAN, ÉKÉNT:

"hogy ráknálak belé az irodalomba.")

SÁNTHA ATTILA

Vers

*Mentünk a parkban.
Aztán a klub.
Szeparéban, persze.
Te gyümölcsle, én vodka,
milyen jól keveredne.*
*Kézérintés, puszi.
A helyzet súlyosabb, mint tűnne.
Mi ez, nem tudod,
s hogy ki vagyok, én sem.
Jön, hogy megszorítsalak, de nem.
Lehet.*

*Te gyümölcsle, én vodka,
milyen jól keveredne.*

R. B. M. megjegyzése: MIÉRT???

Már nem lesz,

*Már nem lesz semmi, amilyen volt,
másként kel a nap, nyugszik a hold,
másképpen fekszem élő ágyba,
rámhull égve a kóris hancsa,
moccanva serceg, remeg a tó,
már nem lesz semmi, amilyen volt.*

*Voltam már senki, semmi ága,
ellaktam sehol a hazámban,
ott voltam, ahol, jött a szárszó*,
mígnem te jöttél, végső zárszó.
Vagyok nélküled: fél tartalom,
már nem lesz semmi, amilyen volt.*

*Fekete Vince találmánya

Kóborló délután
kutyáddal

*Három kávéval magamban
csöngettem be hozzád,
te ajtót nyitasz,
s az idő megáll.*

*Kissé zaklatott vagyok,
hogyan jutunk tovább,
menjünk az erdőbe, mondd,
te, én, és a kutyád.*

*A főszerep a Godot-é,
játszik és harapdál,
leülünk a fűre, egyenest
arcomba nyal a falánk.*

*Közelharc hármásban:
koffeinos szívem ugrál,
te hanyatt, én hason,
fenekemen a kutyád.*

*Godot kemény legény,
ha már egyszer itt van:
mikor arcunk összeér,
idedugja az orrát.*

*Kézenfogva jövünk haza,
Godot eltűnik, mint a számár,
közelebb, egyre közelebb,
valamiért zöld a nadrag.*

BALOGH ROBERT

A megvilágosodás bárkája

Hűvös idő volt, március vége, a szilvafák virágoztak, a vázában is állt egy frissen vágott ág, a házigazda velük szemben térdelt, éppen egy bronztálat törölt le selyemkendővel, a felesége aprósüteményeket hozott, mosolyogva intett, hogy vegyenek, a süteményeken félbevágott mandulaszemek feküdtek, hegyes végükkel egymás felé, a házigazda közben elkeverte a zöld teaport forróvízzel, a teástál díszítését a vendégek felé fordította: a hold és a hullámok, kiáltott fel a férfi a díszítés láttán, beszélgettek a holdról, hogy mit jelent, ha vörös a színe, ki nem tud aludni teliholdkor, és hogy miért vonítanak a kutyák, a férfinak egy történet jutott eszébe, a holdbeli nyúlról, amely mikor még egyszerű nyúl volt a földön, feláldozta magát az éhes Buddha egyik előző életében, tűzbe ugrott, hogy legyen mit ennie a Megvilágosultnak, a házigazda mosolyogva ajánlotta fel, hogy előkeresi a könyvtárában a holdatlaszt, de a férfi meggyőződéssel mesélte tovább a történetet, hogy az a nyúl azóta a holdon él, és egy akáca alatt töri varázsmozsarában a halhatatlanság elixiréhez szükséges gyógyszereket és hogy egyes kínaiak doktornak, mások jaspisnyúlnak vagy nemes nyúlnak hívják, a lány szerint az angolok a holdbeli embert látták a holdfoltokból, és hogy olvasott valami olasz mondát, amely szerint az Úr Káint a hold börtönébe záratta és arra ítélté, hogy egy tövisnyalábot hordjon az idők végezetéig, a férfi hirtelen a házigazdát kezdte dicsérni, aki kioktatta a teaszertartás családi hagyományáról, hogy figyelni kell az évszakot, az időjárást, az édesség színét, illatát, ha nem lenne ilyen hideg — mondta sajnálkozással — kint a teraszon ülnénk, gyönyörködnénk a kertben, a holdat néznénk, és a tücsköket hallgatnánk, és újból körbekínálta a teát, ám csak a lány vette ki a bambuszmerőkanalat, a férfi eltűnődött, csónakban látta magát, amint a tengeren evez, és ahogy

lapátonként lendíti a csónakot, a lány arca úgy fakul, a szája elveszti a színét, a haja megöszül, a bőre ráncossá válik, a gerince meggyűrűsödik, ő pedig egyre erősebbnek érezte magát, a bőre ragyogni kezdett, izmai megdagadtak, lefoszlott róla a ruha, és a tenger színe is megváltozott, a szürkéskékből zöld lett, majd egyre pirosabb és pirosabb, forrni kezdett a víz, és bugyborékolni, a lányra már csak a szemben ülő vénység szemei emlékeztették, néma könyörgés volt benne csupán, ő csak evezett, a köd sűrűsödött, elhalványult az ég, tejfehér ürességben evezett, a víz elvesztette súlyát, az evező szétporladt kezében, a lány eltűnt, ő lebegett, nem kívánt semmit, pislogott, lassan forgatta szemeit, csillogást látott, és arra vágyott, lássa, mi is az, és úgy lett, két növekvő sorban ezüstszínű gyermek lebegtek, egészen hosszan a felnőttekig, ellebegett közöttük, az arcokat nézte, mosolyogtak, csillogott a bőrük, a foguk, a nyelvük, minél messzebbre ért, annál több örömet látott az arcokon, biztató mosolyt, bizakodó homlokráncolást, kacsintást, szájatitást a csodálkozástól, csak közben egyre öregebbek között haladt el, a középkorúaknak látszó unalma, tettegett vigyorgása után nyálcsorgató, alfelüket zavartalanul vakargató alakok álltak, némelyik hátat fordított, egyre szomorúbb arcok néztek rá, fogatlan, ínsorvadtt aggastyánok, és lépcsősor elé érkezett, fel és lefelé vezetett, fentről aranyló csillogás áradt, közelített a csúcs felé, erősödő szuszogást hallott, hörgést, köhögést, magas, aszott, aranyszínű, aranyzakállú férfi ült egy trónon, örülök, hallotta az öregtől, hogy eljöttél fiam, mosolyogni próbált az öreg, feltápaszkodott, bal kezével benyúlt a mellkasába, aranyrögöt nyomott a férfi kezébe, gyengén megtántorodott, újból köhögött, mellén foyni kezdett valami higanyyszerű sárga lé, kis golyókként csordult alá a fehér lépcsőkön, elfolyt egészen, nem kell eltemetni, gondolta a férfi, leült a trónra, szájába vette az aranyrögöt, elolvadt, ujjával a lány alakját rajzolta a fehér semmibe, az megjelent, ránézett, elfújta, elég volt, mondta, és még sokáig kortyolgatta elgondolkodva a teáját.

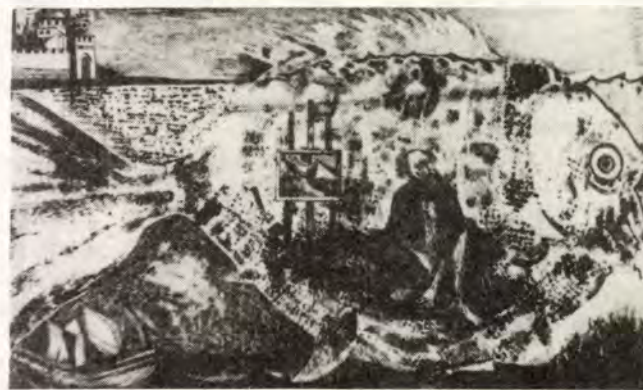
Inferno

Vannak nők, akik mellett mindig elszomorodom, olyan vallomásokat teszek, amelyekre senki sem kényszerít, olyan dolgokról mesélek, amelyek nem teljesen igazak, például érzésekről, vágyakról, megismerhetetlennek tűnő hibáim okairól, holott amit éppen mondok, annak az ellenkezője esetén ugyanúgy tiltakoznék, ugyanúgy ágálna bennem a vágy, ahogy talán most. Néha kedvem lenne szétszakadni, több részre, több életet élni, többszörösen résztvenni a teljeségben, úgy, hogy ne változzon meg, ami körbevesz, többen szeressenek, másként tegyék. Amasságokat egyesíteném több alkalomban. Talán csak unom, ami körülvesz, a biztosságot, és félek egy másik biztosságtól, a belőled áradó titoktól? Ritkán észrevehető, nyomasztó tud lenni. Túlságosan egyértelmű. Tényszerű. Megváltoztathatatlan. Mintha nem is rám lenne szükség. Félek tőled, mégis hízelgek neked. Úgy van szükséged rám, hogy ne legyek ott, akkor. Ne én legyek ott, hanem az, akit rólam elképzeltél. És nem az van ott, akire vágyok, ez az alak hízeleg, simogat, nyálasan cuppog, kedveskedik, kínlódni látszik, erőlködik, undorító ilyenkor. Ha látom rajtad, hogy undorodsz, még jobban félek tőled.

Ez olyan titok, hogy akárhányszor gondolom végig, újrakezdehetem a gondolkodást. Mindig jön egy mért. *Csalódtál. Igazán nem. Kicsit. Talán. Jó. Ez van. Ez volt. Hallgatunk. Képzeld. Annyira még nem vagyok távoli, hogy el ne érjél. A hideg kezdetől megborzadok. A szemed üres. Mosolyogni próbálok. Kérdegetlek, beszélgetlek, akkor könnyebb helyzetbe kerülhetek. Magamtól csak nagyon kevésre vagyok képes önállóan. Újra hallgatunk. Mehetnékem van. Kinn csepeg az eső. Kellemes esőillat tölti be a szobát. Körülvesz. Izgadságcsöppek ereszkednek a combom belső felén. Lassan. Az eső téged is leköt, dörög egyet az ég, megijedsz. *Ha hozzám búj, folytatjuk. Ha nem, nem.* Sír. Feláll, elmegy zsebkendőért. Vigasztalom. Rázkódik a visszafojtott sírástól. Némán sír. Az eres csepeg csak. A nap olyan erősen tűz, hogy láthatóan párolog a víz. Sokáig sírt. Aztán eszünk, úgy teszünk, mintha az lenne a megoldás. Önsajnálát.*

Lassan húzom a zoknimat. Rosszul gombolom az ingemet. Mint a kisgyerekek. Nézed, ahogy öltözk. Nem tudod, érdemes-e sírni. Nem. Néha megborzongsz. Nem tehetsz róla. Csak úgy jön. Mindegy. Nem fontos. Majd. Fölhívlak. Holnap. Vagy.

Kádár János Miklós: Jónás

Útkeresés. a vers és a próza birodalmában

"Nyolc éve keresem, hogy benne legyek a cselekedeteimben. Legyen naponta megélt pillanat, órák. Legyen ideje a megtörténésnek." — írja Balogh Robert első kötete margójára. A kötet már címében hordozza a várakozást, az olvasót, és az útkeresést, a szerzőt. Helyi érdekű, mint minden alkotás, ha a szerző szemszögéből tekintünk a szövegekre. Útvesztő, hiszen Balogh Robert legbensőbb érzéseiből fakadó és oda visszatérő képekből, színekből és formákból áll össze ez az öntörvényű világ.

A változatos formák, a rímek, klasszikusabb versformától a szabadversen keresztül a prózaversig, érdekes szint kölcsönöznek a kötetnek. Ellenben a fiatal alkotó útkeresése, úgy tetszik, sokáig csak útkeresés marad. Legalábbis, ami a formát illeti. Verseit, mint a *magadban rend és semmi*, a *fríz kalitka*, a *mezei manó* és a *HIÁNYTALAN VÁGY* (*hiánytalan vágy*) is, egy olyan verselő tehetséget rejtenek magukban, amely sajnos a *baktató ima tűnődéssel*, a *mézhold*, a *talán szemet húnyva* illetve a Hölderlin idézetet mottóval választó versekben csak meg-megcsillan, de belevesz "üres magtára labirintusába" és az "emlékpiramis"-ban átél "nyugalom zűrzavaros ébredését"-hez hasonló.

A *magadban rend és semmi* végtelenje, melyben ott kísért az emlékre szögezett múlt, húnyó pillanatok, minden lehetőséget magába zár. Az egyedi kombinációkhoz kötött jelentéslehetőségek egyetlen egészé formálódnak. A *fríz kalitka* cím ugyanezt a zártságot vetíti előre, ahol a színek 'színeváltozása' egybefonódik az anyag változásával. A márvá-

nyos hideg fehér a kéken, az óaranyon és a penész-zöldön keresztül válik vörössé. A leheletfinom színek súlyos vörössé változásával ellentétben a 'tárgyak, anyagok' másfajta változáson mennek keresztül. A súlyosan kemény és hideg márvány a pihén, a gondolatlan és a megidézett holdon keresztül lepkeszárnyaktól simogatott meggyfalevéllé változik. A forma pedig segíti ezen versbeli világ beteljesülését. A *mezei manó* zeneisége, formai, illetve szöveg-szimmetriája szorosan kapcsolódik az előbbi versek világához. Sajnos ugyanez nem mondható el a többi versformában írt szövegekről. Hiába bukkannak fel ugyanazok a motívumok, színek, gondolatok, csak szövegtéglácskákból építkező, malterhiányos falakba ütközünk. A finom, áttetsző fátyolszerű fények, színek és a súlyos gondolatokat rejtgető szavak, szóképek már nem tudnak egymást kiegészítő egészzé olvadni a *mitől*, a *színek*, a *baktató ima tűnődéssel* vagy akár a *mézhold* esetében.

A prózai írásokból, illetve a prózaversekből figyelemre méltó az *Inferno*, valamint A *megvilágosodás bárkája*. Az *Inferno* rövid, szentenciaszerű mondatai súlyosak, a vallomásból hiányzanak a színek, megcsúsznak a mozgalmasságot és mégis megtorpanást jelző igék. A 'banális' történet megtelik súllyal, szomorúsággal, és a veszteséget felismerő ember lelki pokoltáncával. A *megvilágosodás bárkája* ugyanazokhoz a színekhez tér vissza, amelyek már a versekben otthonossá tették számunkra ezt az alkotói világot. A tejfehér üresség, a szürkés-kék, amely kezdetben zöld, majd egyre pi-

rosabb és pirosabb lesz, hogy a végén az aranyló csillogáson keresztül feloldódjon a fehér semmiben, az előző szöveg önmaga ellentétébe fordulását jelzi. A súlyos fájdalomtól csendes, puha fehér beletörődés bontakozik ki. Az 'üresség' és a 'semmi' megjelenése nem oldja fel teljesen a bánatot, de a megjelenő színek a vigasztalás és nem az előző szövegben olvasott önsajnálát partjaira viszik az alkotót, olvasót egyaránt. Ezen élmények után az olvasó aligha tudja önmagában elrendezni a 2072-1972 (*szűz év*) című írást. A fordított perspektíva, az idő visszaporgetése roppant izgalmas téma lehetne. A "támadt benne valami vágy, sejtelem, mintha mindennek az iránya fordítottan lenne helyes" gondolata hányszor megkísérett alkotót és olvasót egyaránt. És éppen emiatt hányszor kísérelték meg a visszautazást akár versben, akár prózában, akár csak gondolatban. De éppen eme 'vágy, sejtelem' gyakorisága miatt oly nehéz újat mondani, új perspektívát felmutatni, új érzéseket kelteni. Sajnos ez Balogh Robertnek sem sikerül, és talán az olvasó csodálkozik is: miért, hogyan került ez az írás a kötetbe. Hiszen sem formailag, sem képileg semmi újat nem hoz, csak egy álomszerűen elmesélt másfajta önéletrajzzal állunk szemben.

A "fontos egyedül a / forma / alakzatba forrna a rend a fegyelem / miegymás persze a tökély elmarad — most is lappang egyedi és megismé- / telhetetlen egyedi és megismételhető — forma" idézhetném az egész kötet jellemzőjeként az első kötetes Balogh Robert önnön sorait.

FAZAKAS EMESE

Helyi érdekű útvesztő, Íves Könyvek 4., Pécs, 1995.

BALOGH ROBERT

magadban rend és semmi

ha valami végtelenbe érve
rád zárul az ajtó
nincs vissza út
tompán csikorgó lépted alatt
elfogy a múlt pillanat
és mereven feszül
megtörhetetlenül
és hullik a salak
ellep a húnyó pillanat
kiáltanál
de nincs hová
és nincs miért
magadban rögzülsz
helyhez tapadsz
talpad alól most
kihullik minden salak
lebegni tanulsz
nem múlik már
nem apad el
indulat nem kísért
meg nem érkezettél
marad minden marad
várni enged de nem
kezed nem felejt el
a kilincs hidegét
talpad a küszöb peremét

fríz kalitka

fényes márványra dől
keze hideg fehér
magáról mesél

szavak szavak
kék pihék
óarany gondolat

lebeg lehulló nap felett
penész-zöld hold alatt
acéloszlopok között

lepkeszárnyak érintenek
mint utolsó vörös
meggyfalevelet

mezei manó

csend borul a némaságra
halkan vonul át magába
éjjel lép be puha lába
mohapárna papucsába

habos vízből halpipából
tó fölé illan a fátyol
aranyfűstű csillag mormol
egyedül retteg a holdtól

a hold kortyol még a tóból
arcán az árnyak kimúlnak
mosolya simul a szótól
ringatják a szürke fátylak

ölében is ülnek felhők
hideg ujjal muzsikálnak
zenélnek zúgnak az első
sugarakkal tovaszállnak

BENCZE ANNAMÁRIA

Tízéves találkozó

A lányról ábrándozott, akinek csodálkozó, nagy szürke szeme van, és úgy nevet, hogy a válla is rázkódik, a feje meg hátrabicsaklik, és nevet, nevet, hosszasan, csiklandósan. Valamit várt ettől a naptól. Csodát. Megváltást. Csillát.

Úgy készült a tízéves találkozóra, mintha az élete függött volna tőle. Kabó, Kabó — ismételte magában a tíz évvel ezelőtti becenevét. Azóta kikopott belőle. Maholnap harminc éves, a munkahelyén már mindenkinek Kovács Csaba, és ennyi. Sok minden megváltozott. Élete nem túl érdekes. Elgondolta, hogy mit is fog mondani, ha rákerül a sor. Simán, unalmasan jött a nagybetűsnek, hatalmasnak és szövevényesnek kikiáltott élet, jött a taposómalom, elmaradtak a csikónyerítések. Megjelentek az első apró fájdalmak a testében, két fogát kihúzták, csínytevések helyett azon törtek a fejüket barátaival, hogy mit egyenek, igyanak. Majd elmondja, hogy jó szakember, hogy értékelik, és úgy néz ki, hogy egy pár hónap múlva továbbképzésre megy külföldre és... Azon kapta magát, hogy a mondókája félbeszakad, az ádámcsutkája fel-le ingázik, miközben nyakkendőjét igazítja, és Csillára gondol, szinte hallja, amint a kacagás gurgulázik ki a torkából két matekóra közötti szünetben, és ő csak csodálja, lopva és szerelmesen. Eszébe jutott a sok ácsorgás a lányék háza előtt, télen, fagyott le a füle, orra, de azért órákig leste a kiszivárgó lámpafényt, az itt-ott kigyúló villanyokat. Gondolatban végigkövette a lányt, amint vacsorázik, vécére megy, visszatér az íróasztalhoz. Egy időben úgy próbált kiábrándulni belőle, hogy elképzelte, amint a vécén kuporog, de nem ment. Csak a képzeletét tüzelte fel. Rájött, hogy vécén vagy fokhagymaszagúan is őt imádja, bálványozza, hogy nem létezik olyan mozdulata, ami undorral, kiábrándulással töltené el. Pedig már tudta, hogy hiába minden rajongás. Moziból kísért haza Csillát, és büszkeség öntötte el. Merészen megfogta a lány kezét, de az kikapta a tenyerét, mintha ujjait valami

megégette volna, messze elhúzta, lerázta magáról az érintést. Magyarázkodni kezdett. Nem méltatlankodott, csendesen beszélt. Sok mindenről. Arról is, hogy ők igazán haverok, hogy kedveli, de számára a férfiak két csoportra oszlanak, s az egyik fele az, akikben ő nem látja a Féfit, nem viseli el szerelmüket, csókjuktól a hideg is kirázná. Nem tehet róla, ezt valami belső erő diktálja, nem lehet hadakozni, nem lehet ellenállni, nem jó vagy rossz tulajdonságok döntenek el, csupán az első röpke pillantás, amin mégis semmi sem bír változtatni.

Akkor még Kabó volt, és hallgatott. Megszűnt a lebegés. A szívéből kifutott a vér. Elkészönt. Peregtek a könnyei, és gyűlölte a saját arcát, testét, amibe belecsomagolta őt a születés.

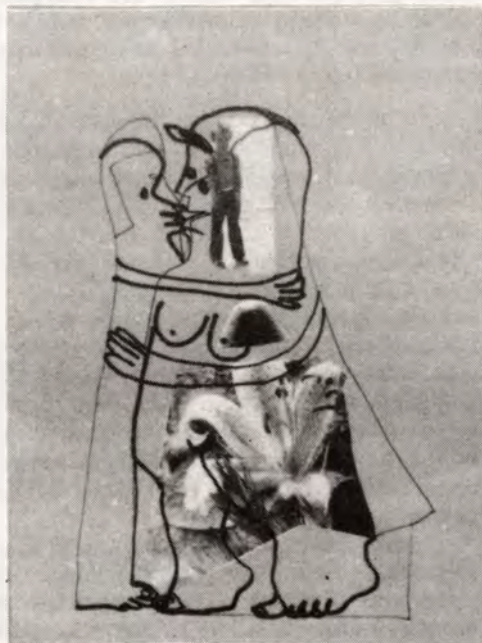
Most Kovács Csaba. A haja ritkul. Bajuszt és szakállt növesztett. A vonásai megkeményedtek. Megférfiásodott. És Csillát ugyanúgy szereti. Visszatér álmában és álmodozásaiban. Naponta gondol rá. A középiskola után nem találkoztak. Nem sokat hallott róla, talán külföldre ment. De ma ismét láthatja, s ettől egész lényé sugárzott. Míg készülődött, nem tudta visszafojtani a boldogságát, pedig félt. A gyomra idegesen remegett, mikor belépett az iskola kapuján. Nyugtatta magát. Elgondolta, hogy már egyikük sem ugyanolyan. Tudta. Mégis megdöbben.

Az idegen frizura, az idegen évek valamiféle maszkkal vonták be az arcot. Idegen bánatok és örömök futottak szét az idegenül ismerős vonásokon.

Ez volt az a nő, aki követte láthatatlanul buszmegállóban, baráti bulikon, reggeli borotvapengeélen, aki magányos és sivár vacsoráin vagy alkalmi szerelmeskedés közben gondolatai mögül leskelődött elő? Már távolinak és nevetésesnek tűnt az egész, becsapottnak érezte magát. Elfordult a csoporttól egy pillanatra, mert félt, hogy nem tudja fegyelmelni az arcát, és amint fordult, egyszerre rádöbben, hogy könnyebben lélegzik, és öröm fogja el; mert rájött, hogy ez a szabadság pillanata, nincs többé varázs, nincs többé kínlódás, nincs többé ábrándlány, aki elbűvölje és meggyötörje, végre valóságos nőket fog szeretni, olyanokat, akik meglátják benne a Féfit.

...És akkor magasra csapott mellette a nevetés. Csodásan, szívből, ahogy csak Csilla tud nevetni. Édesen. Röpködtek a hajpihék a füle mögött, a maszk lehullott, ezer láthatatlan sugár gyúlt a szürke szemben, s a kacagásban megcsillantak a fehér fogak, a nevetés árama átjárta a nő testét, és Kovács Csaba ismét Kabó volt, magába szívta az illatot, a hangját, érezte, hogy nem akar elszakadni, ez a nevetés, ez életének a másik, gyönyörű, hiányzó része, ami fáj, ami visszatér incselkedni, kínozza és nem hagyja élni.

Boldog volt mégis. S mikor lecsitult, titkon röpke számítást végzett, hogyha mindketten megérik a hetvenként találkoznak ezután, akkor neki talán még tíz nap is lehet az élet.

LÁSZLÓFFY CSABA

Újabbkori fondorlatok — XVII.

Miért (ne) olvassuk Byront?

avagy a képzelt karnevál

"Közönséges, undok! Gyanakvó csinovnyik!"

"A legelső orosz írók egyike. Álmódzó..."

"Szórszálhasogató, óvatos. Cenzor volt!"

"Csaknem negyvenezer kéziratoldalt és három és fél ezer nyomtatott ívet olvasott el nem egészen három év alatt. Nem csoda, ha kissé betokosodott."

Ez mind én vagyok — sőhajtozik Goncsarov, s hol a viszolygástól, hol az élvezettől behunyja szemét.

"Aki így ismeri az életet!..."

"Nem mondom, jó vicc. Velencében vagy Marienbadban még egy Oblomov is lábadozni kezd."

Mintha két életet adtak volna nekem.

Látja magát — melyik magamat? Én volnék-e egyáltalán az a trottyos nadrágú alak, aki topogva, élehetetlenül hagyja, hogy elhalásszák az orra elől az újabb gondolat, jaj, csak bele ne pottyanjon a csúszós lépcsőkről a Canal Grande-ba?!

Hol az a másik élet? — tette föl a kérdést önmagának már szemrevaló úrficska korában, miközben borzongással hallgatta az angol lord démoni történetét. A szépnem kedvence, a kéjenc Byron, aki számára gondolásai hajtják fel a különleges "csemegét" utcán, bordélyban, maszkabálon!... Noha a telhetetlen nemi étvágy és az ész nélkül való költekezés Goncsarovot szolid neveltetésénél fogva meglehetősen riasztotta, esténként, át-átugorva a fajárdák hiányzó deszkáit a csalánnal benőtt árkok felett, olykor rajtakapta magát, hogy elvágyódik a Volga-parti kisvárosból, melynek álmos csendjét még Napóleon inváziójának a híre sem rázta volt fel.

Ugyanolyan hihetetlen történeteket mesélt nekem gyermekkoromban keresztapám, a nyugalmazott tengerésztiszt (mint amilyen a hajótörésből megmenekült vagy a kalózok közé keveredett Byrone volt). Mindig álmódzóztam egy nagy utazásról; nem csupán arról, hogy útra kelek a Volga jobb partjáról, hanem hogy ismeretlen tájak ünnepeitje, viharokban edzett hős vagyok. A nemes lord ráadásul költő volt. Midőn aztán nem várt szerencse folytán a Pallada fregattal megkerültem Afrikát, majd Szingapúron keresztül eljutottam Kínába és Japánba, elcsodálkoztam a képtelenségen, hogy én vagyok a világjáró, aki vissza-visszaértegetek a sírukban is ógan és ellustultan heverésző ősöknek, a gyermeküket a fuallattól is óvó, majomszeretettelű erőltlen bábbá nevelő szüleimnek?! Akármilyen messzire vitt is a hajó, akármennyit dobáltak is ide-oda a hullámok, elérzékenyülve, majd egyre ijedtebben konstatáltam, hogy mindenüvé magammal vittem a mi drága Oblomovkánk sarát, porát, molyirtószagát. Már tudtam, nincs olyan óceán, mely lábbelimmel együtt tisztára moshatna, megszabadítva a kölcököktől...

Látja megkettőzött énjét: az egyik hivatali egyenruhában, a főnök pillantása előtt reszkető, a meghűléstől féltő, tucatnyi hozzá hasonló személlyel a négy fal közé bezárt, lárvaarcú csinovnyik; a másik divatos szalmakalapban, rövid fehér lenvászson kabátban, szájában borszivarral a fregatt fedélzetén — a hegyekkel, tengerekkel, klímával együtt nem győzi változtatni álmait.

Hová is tette arra a hajóútnyi időre a városi ember elpuhultságát, a hivatalnokban sunyító alkalmazkodó készséget és gyávaságot, az író agyát tompító megalkuvást s közönyt? Hisz nem kapott más csontokat, más idegeket!

A szülői ház kóros (káros) szeszélyeket kiszolgáló lakájhadára visszagondolva nem tűnt számára riasztónak az — legalábbis nem csodálkozott rajta különképpen —, hogy Byron, aki részt vesz a carbonarók titkos szervezetében és összeesküvésében a zsarnokság ellen és a görög szabadságharcosok megsegítésére készül, még Velencében sem képes nélkülözni két majma, dédelgetett rókája s négy szelindek mellett tucatnál több albán szolgáját. Ő, a példaképe a radikálisoknak (az orosz anarchistáknak szintűgy), még a halálos ágyán is, mintha a rohamot vezényelte volna lázban: "Előre!... Bátorság!... Kövessetek!..."

A bátorság, úgy látszik, nem minden. Valahányszor a fregatt fedélzetéről egy fejest ugró kihevílt tengerészt vagy vakmerő pacert véresen, fél láb nélkül vagy cafatokban mentettek ki az óceánból, sokáig bámultam a krokodilus-bőr ragyás fényével riasztó víztömegre, s már káprázott a szemem, midőn a hullámokat elsímító, hihetetlen, tovatűnő távolban, valahol a kihűlt időben, magam előtt láttam a halál arcába nevető angol költőt, amint a Hellász felé tartó vitorláshajóról — a cápáknak és a tarajos hullámoknak fittyet hányva — minden dőlben s naplementekor vízbe veti magát.

Engem, tengeri kalandom óta, ha látott még a nagyvilág, szerencsére volt mire kennem — asztmámra, krónikus májbajomra —, hogy arcom csak gyógyforrások vize fölé hajolt. Kiegett lélek — egy jámbor, élődsi Európa vén testén. Mind buzoghat a vágy, észrevétlenül szétpukkan, mint buborék a gőzfürdőben, észre sem vevődik talán, ha nem sugárzod szét magadból. Ahogyan annak idején Byron a démoni erő és romlottság gyönyörű vegyületét!...

Gyér haja őszül, alakja kövérkés, ám erőteljes, szeles léptekkel halad. Tiszta és választékos ruházata, megjelenése és modora (nem hasonlít holmi csinovnyikra, legfennebb messzi földről jött tisztességes polgárra) méltóságot tetszőnek mondható — talán még a magas Parnasszusról nézve is —, amint az olajos tengerhullámzásra épült város kövezetéről az Adria habjaira bámul. A könnyen sikló gondolák, a templomok és paloták vízben megtöredező körvonalai közt fölfedezve fáradt, nehézkes tükörképét, együttérző ironiával vigyorog a Bellini történelmi freskóin látható, aprólékosan kipingált polgárok felé. A következő pillanatban már sajnálni kezdi egész bemocskolódott-tokosodott pétervári életét, melyet a karcsú oszlopok s a bazilika kupolájának árnyékából a bujálkodásoktól hangos sikátorok felé menekítene.

Mit akarsz, te madárijesztő, ezen az alga-foszlányoktól fénylő szabadtéri táncpláton? A sülyesztőkkel, emelőkkal s egyéb elmés szerkezetekkel felszerelt szcénák a lagúnák füledt levegőjű vágyai, forró szerelme után téblábolva, esetlenül botorkálsz, vergődsz, mint valami behemót skarabeus. Körülötted zibong, vigadozik a könnyű vérű és szívű fiatalság, az elérhetetlen szépség; szívesen elvesztenéd üdvösségedet, de átgázolnak rajtad, mint szerencsétlen, ügyefogyott áldozaton. Honnan is tudhatnának rólad? Ki hallaná és értené meg itt az orosz puszták pikkelyes teknősbékapáncsánál érzékletlenebb pajzsa alá szorult torz sőhajokat?!

A táncolva, ölelkezve haladó menet folyosókon át, lépcsősorokon le s föl kígyózik. Palotatermeket illatosító cédák, markotányosné tomporú mosónők, telivér szüzek, féleszű, fél-

pénzű szolgálók lilomkarokkal, lúgtól kimart kezekkel fogják, indázzák körül, szorongatják, mint folyondár, a férfiderekakát. S te, mint aki a melle közepében érzi már a halált hozó lándzsa hegyét, remegő térdekkel, kopaszodó fejjel, maskara nélkül is elijesztenéd a vőlegényjelöltekre vadászó fehércselédeket. Szemed a régi (hogyan is mondta Dosztojevszkij?): akár a főtt halé! Miután minden széplélek elfordult tőled ("hiába vártam, hogy valaki megértse, megnyugtasson, kényeztessen, hiába fordultam a nőkhöz"), reménykedhetsz-e még a kegyes gyógyulásban?

Mi lenne, ha bajuszt nővesztenék? (gondolja váratlanul; megint Byron jár az eszében). Ha már a hosszú haj és az idegen kalap nem fedi el eléggé kövérkés ábrázatodat. Valahol azt olvastam, hogy a Velencében dőzsölő nemes lord kétségbeejtően kezdett hízni: viaszápadt arca puffadtá vált, tokát eresztett, ujjizületei eltűntek a zsírpárnákban — fennkölt szép profilján eluralkodott a ravasz bölcsesség.

Már csak az hiányzik, hogy újabb hasonlatosságokkal vigasztaljam magam. Byron megvetése a közvélemény iránt (bennem talán nincs meg, nem ezt "dicsérik" ellenfeleim is?) itt nyert oly végletes méreteket, hogy barátait és kiadóját is megbotránkozattatta vele. Elszakadni a lelked mélyén lehorgonyozott egótól, dédelgetett énedtől!... Könnyű lehetett neki, az "angol teli-vérnek"; elég volt hozzáadni az itáliai levegőt természetes hajlandóságához. (Én ne tudnám ezt, aki világeletemben úgyszólván tervszerűen kerültem az erős, végzetes szenvedélyeket?!)

Itt végre eredeti Goncsarov-futam következik: "Felvette a padról az egyik könyvet, amit Liza hozott magával, és felütötte: a »Childe Harold« volt, francia fordításban. Alekszandr fejét csóvalta, felsőhajtott és szó nélkül visszatette a könyvet.

— Ön nem szereti Byront? Valami kifogása van Byron ellen? — kérdezte a lány. — Hiszen Byron olyan nagy költő... hogy lehet, hogy önnek nem tetszik?

— Én egy szót sem szóltam, és maga máris rám támadt — felelte Alekszandr.

— Akkor miért csóvalta a fejét?

— Csak úgy. Sajnálom, hogy éppen ez a könyv került a kezébe.

— Kit sajnál: a könyvet vagy engem?

Alekszandr hallgatott.

— Miért ne olvassam Byront? — faggatta Liza (...)

— Ugyan miért akar Byront olvasni? — folytatta a férfi. — Látja, a maga élete most talán csendesesen folydogál, mint ez a patak. Nézze csak, milyen kicsiny, milyen sekély: nem tükrözi az egész égboltot, de nem tükrözi a felhőket sem; partjain nincsenek szirtek, sem szakadékok; játékosan szökdel, csak egy-egy könnyű hullám fodrozza felszínét. Csupán a partok zöldjét, az égbolt egy darabkáját és egy-egy kis felhőcskét tükröz... Valószínűleg így folya a maga élete is — és maga fölösleges izgalmakra, viharokra vágyakozik. Sötét szemüvegen át akarja nézni az életet és az embereket... Hagyja abba, ne olvassa tovább!"

"Egyedül maradok, egyedül apátiámmal vagy mélabúmmal, beteg májammal" — írta volt búcsúlevelében Jelizaveta Vasziljevna. Milyen nevetséges nyavalygásnak tűnik utólag minden szava. Mit is akarhatott ő, a megaláztatásoktól sújtott, betegesen gyanakvó, fiatalnak már nem mondható férfi egy tizenhét éves vidéki kisasszonytól?... Midőn Tolsztaja kíváncsi-an figyelte, hogyan verődik vissza ragyogása az író lelkének homályos tükrében ("akár a nap-

fény sugarai a húnárral bontott tavon"), ő képes volt balgán elhitetni magával, hogy végre sikerül messzire úsznia a nagy dínomdánokban lehányt, özönvíz előtti frakkban és bumfordiságban a szimbirszi temetőbugyor mélyén is magatehetetlenül hanykolódó eleink "fölsőleges" kísérteteitől; a természet így jutalmazza meg az ő rendkívüli érzékenységet... Aztán jött egy pödrött bajszú huszárunkafivér, haptákba vágta magát, és elvitte előle Tolsztajt örökre.

Nem bírta tovább a hivatali szobák eltu-nyult embervázai között, elmenekült Marienbadba...

Azóta nem sírok. Nem keresem a virág kelyhében leő mérges nedvet. Csak írok... Azt tanácsolta nekem is: ne igyekezzetek behatolni mindennek a mélyébe, ami veletek és körülöttetek történik.

"Semmit sem csodálni, semmit sem érezni úgy, hogy az élvezetnek fontosságot tulajdonítanék, közönnel nézni az emberi dolgokat..."

Byront az idegen környezet segítette-e vajon a természetes önzésben? De hát ő épp a kivilágított éjszakák maskarásai között érezte magát otthon igazán. Csöpögve, mint egy triton, érkezett meg tengeri nimfának öltözött kedveséhez.

da,/csak szent tűrheti el, s bár szentje lett minden morálnak, nő volt, és gyakorta/valónak vette, ami képzelet,/ha épp adódott bármilyen alkalom,/kapott szép szózuhatagot a don..."

Ivan Alekszandrovicsnak kedve lenne csettinteni nyelvvel — mellyel csak az imént tolt le torkán a forró főtt galuskát —, olyan tömörnek, szellemesnek érezte Byron verssorait az "örök Éváról" —, és főleg találónak, minek következtében bűnbánó vigyorral be kellett vallania önmagának, hogy regényeiben ő ez idáig meglehetősen engedékenyen bánt a női nem képviselőivel. Hősnői egytől egyig rokonszenves, életerős, előremutató figurák; nem mint a sok, zsíros visszfényben lebegő, úszkáló, testben, lélekben lazacpuhány, habozó vagy öntelt hím!

Az ilyenekkel (vannak-e közöttük másmi-lyenek is?) gúnyolódik egy ifjú íróember (Cs..ov) is, utóbb megjelent frappáns kis írásában. Goncsarov, idült üldözési mániájában, már-már hajlamos volna elhitetni magával, hogy Cs..ov éppén órála mintázta — nem is egy, hanem szinte valamennyi figuráját... "Eljött minden áldott nap, éjfél ott ült és mindenféle tudományról, fizikáról papolt. Olvasnivalót hozott, és Dása zongorázott neki... »Az én Dásám is igen képzett lány, igazán nincs már szük-

hoz tért volna. De mikor fog már észre térni, úgy, hogy hájas csípőjét és hátát felfedve, a köpölyöző poharakkal brillírozó haszonleső szolga bandzsál tekintete s az egész csirkefogó világ előtt ne gátlásai jussanak eszébe, hanem férfiúi mivoltában is termékeny talajra, mi több, tartós egyensúlyra találva, komoly, megbízható parti ígéretét keltse?! Olyan vőlegényjelöltét persze, aki valamicske jövedelemmel is rendelkezik.

Írni fogok... Egész az ájulásig!

Könnyű volt elbánni az izzadó tenyerű, főtt-hal szemű, kóros önbizalomhiányban szenvedő, tutyimutyi (agg)legénnyel, "kin nem fogott óvó tapasztalat" — férfiban az ilyen "a legből-csebb is, bár legyen tele/színültig ésszel, tehet ám olyat,/hogy hozzá üt a legyező nyelét"... De annyi utazás, európai tapasztalat, annyi (külső) hullámverés ("belől vizsalyok férgé rág") után, érzi, hogy még egyszer kilobog belőle vadul az elnyomott láng... Hozhatnak orvost is akár, bizonyítandó, hogy bolond (fenevadnak nem fogják nevezni soha, hisz szelíd szláv természet ő, nem sevilai) — egyszerűen hibái dacára (mikről — jól sejtje ezt is Byron — bő naplót vezetett) nem adja fel a reményt, hogy a derék asszonyok — akár özvegyek — érdemes férjet faraghatnak még belőle.

Még hosszú az élet! Messzi a halál...

Ez utóbbi nem olyan biztos. Míg gyermekkorában könnyen meghajolt, később a hivatal és hát az öröklött óvatosság és habozás hovatovább csak puhított rajta; de, lám, az agyát uralma alá kerítő gyanakvás, józanságot és sminkkel tartósított jókedélyt legyűrve, most felborított benne minden egyensúlyt.

Két levelet küldött egykori íróbajtársának, Ivan Szergejevics Turgenyevnek. A minősíthetetlen hangnemből előadott vádat a címzett nevetségesnek érezte; ő azonban gondoskodott arról, hogy a sértés ne maradjon titokban. A lebilincselő világfi pózában tetszelgő Turgenyev, az előkelő társaság kedvence már régóta megkeserítette napjait; könnyen az ölébe hullt minden: külföldi siker, nagy szerelmek, nem kellett "favágó" (lásd: cenzori!) munkával keservesen megkeresnie a pénzt az európai utazásra, mint neki. De (vetélytársa) úgy látszik, nem érte be ennyivel; újabban meglepő könnyedséggel szipkázza — írja — el előle a legféltettebb gondolatokat, melyekre ő annyi esztendő áldozott. Goncsarov emlékezett rá, hogy egyszer-kétszer megoldódott a nyelve és lelkesen ecsetelte Turgenyev előtt, hogy milyennek képzelet el készülő nagyregényének a hőst. Hogy aztán a Nemesi fészekben, majd az Előestben az olvasók elé álljon a dilettáns hős. Az övé! Magyarázatot kért Turgenyevtől, aki elismerte, hogy Goncsarov elbeszélései talán hatással lehettek rá...

"Úgy néz ki, Turgenyev nemcsak fenyegetőzik..." — hangzik a közös barát higgadt tájékoztatása.

Goncsarov karja, lába zsibbadni kezd: "A párbaj tehát elkerülhetetlen."

"Hányszor illettet durva szavakkal társaságban?! Nyíltan plagizátornak tituláltad..."

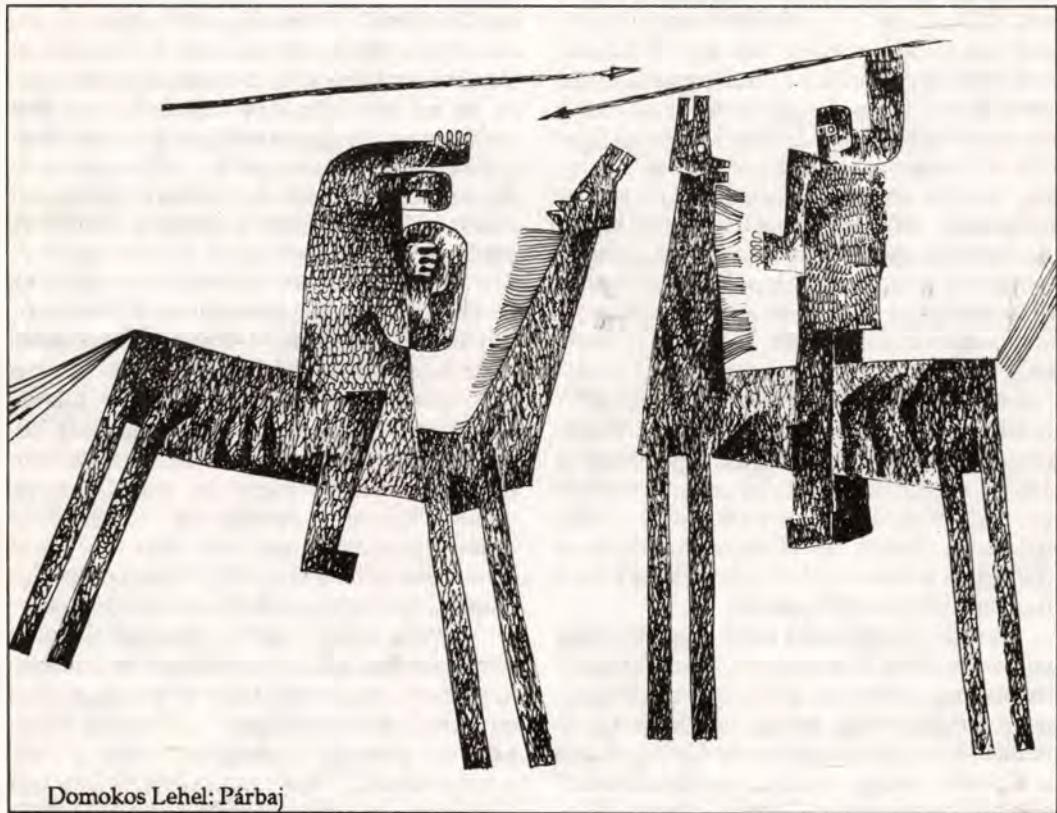
"Talán nem az?!"

Ostoba képére kiül a rettenet.

Tetszett neki ez a szerep. De hiányzik belőle a megszállottság. Ezúttal is.

Alkalmatlan vagyok a tartós szerepjátásra. Különbösen sincs még kész a regényem. A Szakadék nem csupán a fantázia szüleménye. Régi emlékek: a Volga-part, a vidéki élet, a hozzám közelállóak mind

>>>>> folytatás a 14. oldalon

Domokos Lehel: Párbaj

Goncsarov nem tagadja, hogy Byron Velenében fogant hősében magára ismert. A költő, önportréjának újabb variánsa helyett, szenzációra éhes olvasóin kifogva, mintegy feje tetejére állította a hagyományt, egy naiv, a körülmények árjával sodródó, "hajótörött" Don Juant énekel meg nagy elbeszélő költeményében (világsavargását — a háremben, Katalin cárnő udvarában, majd Angliában — nem csupán érzelmi, de szatirikus szálakkal is át meg átszőve). A féktelen híró, gátlástalan szívű csábítóban némelykor mintha Candide félszeg rokonára ismerne inkább.

"Műzsám gyalog jár, és nem versenyez Pegazusokkal..."

Ettől a Byrontól már kevésbé félténé Lizáját (vagy Olgáját). Ez a hamvas, tiszta lelkű sevilai ifjú — szülőatyja, a nemes lord szerint — "tökéletes volt... Több: páratlan"; ám, született bár szentnek, hamar megtanulta, hogy gyarlóság a nő neve. Asszonya "rátartott volt, büszke mód felett./S hogy elhanyagolják, nem oldalbor-

sége több művelődésre, inkább egy kis szórakozásra vágyott. Az udvarlója halálosan untatta — így az apa. A lány pedig csak sírdogált: "Nem szeretem, apuka, mert nem katona..."

Goncsarovot ez ismét a maga keserves sorsára emlékeztette; nyilván ő lehetett ilyen nevetségesen infantilis és sebezhető Tolsztaja közelében, aki fehér bőrű, majd a tűző naptól rákveres lovagjának szenvedélytől lángoló szavai hallatán karcsúsított tiszt egyenruhás cousin-jét képzelte maga elé. (Kérésükre később maga Goncsarov, a dörzsölt funkcionárius fogalmazta meg a kérvényt, hogy engedélyezzék a két, fülig szerelmes unokatestvér házasságát.)

Megalázottságát földidézve, percekre fülig vörösödik.

"Nagyságos úr, nem én vagyok a fürdős. Nem én kezelem a gőzt. Nem parancsol köpölyöző poharakat?"

Végre a gyarló lét hangja nyaldossa dobhártyáját. Egy szemvillanásnyi időre mintha magá-

>>>>> folytatás a 13. oldalról

benne vannak. Az egész lelkem... Könnyen jelenti ki Flaubert, hogy "Madame Bovary én vagyok", mikor csak én tudom, hogy Turgenyev — a közös kapocs kettőnk között — elmesélte neki új regényem vázlatát. S annak egyik motívumából inspirálódott a francia is!

Rájön, hogy saját csapdájába esett. Turgenyev remek vadász. Ám még hogyha sikerülne is lepuffantania, s nem ő harap a fűbe — a halál akkor is sokkal nagyobb, terhesebb árnyékot vetne irodalmi vállalkozására, mint amekkora gyűlöletet táplál ellenfelével szemben.

Hagyja, hogy az alkudozók rést találjanak érvelésén, dorgáló szavakkal illessék kimerültséggel aligha indokolható, minden józólást nélkülöző inszINUÁLÁSAI MIATT.

Nem baj, ha a békítés (szerencsére nem a haldoklás) kissé hosszúra sikeredett.

A baráti bíróság elnökének naplójából: "Ma délután egy órakor megtörtént a nevezetes kimagyarázkodás. Turgenyev láthatóan izgatott volt, annak ellenére rendkívül világosan, egyszerűen, minden harag nélkül s ugyanakkor szomorúan elmondta az ügy történetét, amire Goncsarov valahogy zavarosan és nem kielégítően válaszolt... Mint ahogy maga is mondta, gyanakvó természete magával ragadta, és felnagyította a dolgokat... Általában el kell ismeri, hogy barátom, Ivan Alekszandrevics ebben a históriában nem játszott valami irigylésre méltó szerepet, ingerlékeny, felületes és goromba embernek mutatkozott, míg Turgenyev általában, de különösen a kimagyarázkodás alatt, amely pedig számára kellemetlen lehetett, nagy méltósággal viselkedett."

Otthon a szobák megteltek újra vendégekkel. Percenként tűnnek föl új arcok; a nemes asszonyok elhordott, de drága díszítésű ruhákban, a régi divat szerint öltözködnek. A fiatal hölgyek, mint félénk kecskenyáj, tolongva, válogatás nélkül ülnek egymás mellé. Velük szemben a férfiak helye.

Goncsarov váratlanul felvidul: egy karcsú derekú, pompás vállú lányt pillant meg maga előtt, életnagyságban. A picurka lábcsák látán kedve kerekedik össze-vissza csevegni. Különös érzés fogja el, testén végigfut a borzongás, de mielőtt a lelkéig hatolna, már véget is ér.

"Te állat! — korholja magát. — Miféle gondolatok bujkálnak benned... Ó, persze! Meztelen váll, kebel, kis női láb... Visszaélnél a bizalmával, a tapasztalatlanságával... El akarod csábítani... Nos, rendben van, tegyük fel, hogy elcsábítod — mi lesz aztán?"

Mintha már átélte volna ezt, nem is egyszer. A lelkiismeret felülkerekedik megint, s lehűti a sóvárgó fantáziát.

"Hát kell ez neked? — mormog magában. — Nem, nem! Nem hagyom idáig jutni a dolgokat, sem magamnál, sem nála... O, én szilárd vagyok!..."

A tányérok és kanalak csengése összekeveredik a társalgás hangzavarával. Mohón szedget föl, gyűjt magába minden morzsányi (eszem-iszom) részletet. Tátott szájjal — nem horthyogva, szájtátán.

Szívós munkával sem lesz könnyű dolga lyukat ütni a költött legendán, miszerint élehetlenség, tehetetlenség sorvasztotta — oblomovizmusban szenvedett.

1996. VI. 28.

*Goncsarov: *Hétköznapi történet* (Tábor Béla fordítása)

Byron: *Don Juan* (Ábrányi Emil fordítása)

Csehov: *Gőzfűrdőben*

690 levetköztetett hírlap és folyóirat

— Kuszálík Péter könyvéről —

"Mi lehet olvasmányosabb a telefonkönyvnél, avagy a vasúti menetrendnél? Természetesen egy bibliográfia" — kezdi nemrég megjelent könyve előszavát Kuszálík Péter, majd így folytatja: "Mindhárom munkát csak az veszi kézbe, vizsgálja meg, aki tudja, hogy mit keres: telefonszámot, vonatindulást — esetünkben: hírlapok címét, kiadókat és nyomdákat, netán szerkesztők nevét, évszámokat, egyszóval: adatokat."

Hajdani időszaki sajtótermékeink adatainak föl kutatására, rendszerbe állítására igenis szükségünk van, hiszen ezek tudományos értékük mellett, múltunk szélesebb megismerésének lehetőségét kínálják. Valamely terület: egy országrész, vidék, település életéről nemegyszer a helyi hírlapjai, folyóiratai szólnak beszédesen. Bibliográfiai földolgozásuk körön belüli rész tanulmányok és egy régen várt hazai sajtótörténeti szintézis megírásának előfeltétele.

A magyar időszaki kiadványok számon tartása nemes hagyományokra tekint vissza, periodikáink tartalmi fölülbírálása, könyvészeti adatainak rögzítése már a múlt század derekától egyre inkább tudományos kontúrt nyert. Bitnitz Lajos, a magyar sajtótudomány neves úttörője még 1821-ben közölte dolgozatát a Tudományos Gyűjteményben "Az újság levelek és tudományos folyó iratok eredetéről". 1861-1895 között Szinnyi József kezdeményezésére a Vasárnapi Újság évente megjelentette a hazai hírlapok és folyóiratok bibliográfiáját, amelyet aztán a Magyar Könyvszemle vitt tovább. Ekkortájt állította össze Szaládi Antal "A magyar hírlap irodalom statisztikája 1870-1880" (Bp. 1884) című munkáját, melyhez Ferenczy József irodalomtörténész írt bevezetőt, aki egyébként az első összegező sajtóhistoriái anyanyelvű kötet szerzője; az ő érdeme az is, hog a későbbiekben a Revue de Hongrie hasábjain a külföldiek számára is hozzáférhetővé tette a magyar időközi sajtó adatait.

Az erdélyi lapokkal a múlt század végéig leginkább Jakab Elek és Gyalui Farkas foglalkozott, nagyjából történeti vonatkozásban, nyomdokukban haladt utóbb két feledhetetlen kolozsvári professzor: György Lajos és Kristóf György, majd a matematikusból jeles bibliográfussá lett Monoki István, a Kincses Város egyetemi könyvtárának (egy ideig vezető) munkatársa is. A távoli Bukarestben ezalatt Fekete Nagy Mihály Carpat-post című értesítőjében gyakran bemutatta és vizsgálat alá vette a romániai magyar sajtó számszerű helyzetét, a népszolgálatból fakadó feladatait. Kemény György az 1919-1920 közötti magyarországi, s ezen belül erdélyi, hírlapok és folyóiratok adatait egybegyűjtő munkáját Monoki folytatta az 1919-1940-es évek romániai magyar periodikáink tekintetében. Nála szakad meg, több mint fél évszázadnyi időre, lapjaink könyvészeti összeállítása, melyet aztán a cenzúrával való szemlélőmárc (Kozma Dezső, Mózes Huba), valamint néhány szerény, témabeli publikációs kísérlet (Váczy Leona, H.A.) követ tájainkon, hogy a nyolcvanas évek derekán megjelent magyarországi többkötetes sajtótörténeti munkát ne említsük, mely nemcsak sajnálatosan, de már-már sértően keveset foglalkozik az erdélyi lapokkal...

Kuszálík Péter vállalkozása, hogy kényeszerű hiátus után föl kutassa, földolgozza és kiadja az 1940-1989 közötti erdélyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiai adatait, mindenképpen elismerést érdemel. Szerző tizenöt közgyűjtemény magyar és kétnyelvű újságjait, szemléit pergette át, s így 690 kiadványról nyújt könyvében, pár jelentéktelen apróságtól eltekintve, pontos és megbízható információt. Fáradhatatlan szorgalommal sikerült minimálisra csökkentenie azon periodikák számát, melyeket csak "non vidi" alapon, azaz másodlagos források segítségével sikerült ismertetni. Nemegyszer olyan lapot is megmentett a feledéstől, amely rég kihullt a köztudatból, vagy bele se került abba, máskor meg teljesen ismeretlen, magánhelyeken kallódó példányokra sikerült föl hívnia a figyelmet.

Munkájában a szerző csak kutatása tárgyának bemutatására szorítkozik és eltekint annak értékelésétől, mégis, a tételek közötti eligazodás megkönnyítéséért összeállítását sajtótörténeti kronológiával egészíti ki, melyben a sajtótörékvéseket befolyásoló történelmi fordulatokra, politikai fejleményekre és adminisztratív rendelkezésekre emlékeztet. Ugyanezt szolgálják a kötet függelékei: a román-magyar kis helységnévszótár, a szakbeosztások és kiadási hely szerinti címmutató, valamint a román, német és szerb társ- és testvérlapok rövid jegyzéke. Kuszálík Péter módszerességét bizonyítja az is, hogy a leírt kiadványtípusok (hírlapok, folyóiratok, alkalmi- és röplapok) ismertetésekor tételszámukat követően megadja a lap fő- és párhuzamos, valamint alcímét, megjelenési helyét, számozását, periodicitását, helyenként szellemi alkotóinak felsorolását, kiadói testületét, nyomdáját, méretét, terjedelmét, lelőhelyét és előbbiek időbeli változását, egyszóval: mindazt (már-már kissé túlméretezve), amit a könyvészeti összeállítások szerkesztési szabályzata megkövetel.

Viczián János, a kitűnő budapesti irodalomtörténész, lexikonszerkesztő és sajtóbibliográfus emígy dedikálta a közelmúltban egyik művét szerzőnek: "...Kuszálík Péternek, aki hasonló örültségekre adta a fejét, mint alulírott..." Valóban, jó értelemben vett "örültség", vagyis egyfajta megszállottság nélkül nem készülhetett volna el ez a könyv sem, mely hiánypótlóan fontos, eredményes munka, kisebbségi létünk adattárának újabb, szükséges darabja. Előfordulhatnak benne apróbb elírások és hiányosságok (pl. az 585., a 664. tételeknél), a recensens azonban értelmetlennek tartja ezek hangsúlyozását, hiszen mint sajtótörténész, aki a közelmúltban nyomon követte közel 150 erdélyi magyar hírlap és folyóirat eddig még ismeretlen pályáutját, teljesen átérti annak a hatalmas könyvtári kutatómunkának minden nehézségét, amellyel a kor és hely jelzett hagyatéki leltárának elkészítésekor Kuszálík Péternek meg kellett birkóznia, és azt is tudja: egy sajtótudományi munkát csak letenni lehet, befejezni soha!

HUBER ANDRÁS

*Kuszálík Péter: *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940-1989. Teleki Alapítvány kiadása, Bp. 1996.*

NE LÓGASD A NYELVEDET HIÁBA!

Nyelvtani kiskalauz felvételizőknek — 1.

Ez a sorozat mindnyájatoknak szól, akik jövőre olyan egyetemi szakra készültek, ahol magyar nyelvtanból is vizsgázni kell majd a felvételin. Némelyikőtök már az idén megtartotta a főpróbát, de – talán éppen a nyelvtan miatt? – nem került be. A vizsgadolgozatok egy részének én voltam az egyik elbírálója, ezt a sorozatot pedig azért írom, hogy a közben szerzett tapasztalatokat megoszthassam veletek, s hogy elmondhassam nektek, mit szokott a felvételiző jól csinálni, mit miért szokott elrontani, és hogyan kellene neki nyelvtant tanulnia ahhoz, hogy legközelebb lehetőleg ne essék ugyanabba a hibába.

Miért tanulod a nyelvtant?

A dolgozatoknak az volt az egyik tanulsága, hogy a felvételre készülve beleölték a rengeteg munkát a nyelvtanulásba, de mintha el sem gondolták volna rajta, mire is való hát ez az egész. Azt hiszem, ha megkérdeném tőletek, miért is tanuljátok ti a nyelvtant, legtöbben akkor válaszolnátok őszintén, ha azt mondanátok: mert muszáj, mert kéri a felvételin, különben ilyen haszontalan dolgokkal biztosan nem töltönnék az időt.

És csakugyan: miért is kell neked magyar nyelvtant tanulnod? Ha mondjuk angolul tanulsz, ott még csak hagyj: hiszen angolul még nem tudsz rendesen, és minden újabb nyelvtani szabály segítségével lehet abban, hogy egy bizonyos fajta hibát többé ne kövess el. De a magyar nyelvtan? Mire jó az neked, mikor te már tudsz magyarul? Minek azt neked külön megtanulnod, hogy a tárgy ragja a -t? Hiszen te, amióta az eszedet tudod, mindig is így mondtad: *Verebet fogott a macska*. Ezt minden magyar ember így mondaná, még az analfabéta is, aki soha nyelvtant nem tanult. Akkor meg mi értelme van a magyar nyelvtannak?

Látod, ezért megy neked olyan keservesen a nyelvtanulás. Mert muszájból csinálod, csak a vizsga kedvéért. Vagyis úgy, ahogy igazából nem szabad. Sose tanuld olyasmit, ami nem érdekel igazán. Az olyan tanulás nem embernek való, nem is tanulás az, hanem gyötrellem, kínlódás, szenvedés, büntetés.

Tiszta igaz – mondd erre –, csak hogy mi lesz akkor veled? A nyelvtan ugyan maga az unalom, de ha nem tudod, nem juthatsz be az egyetemre. Muszáj hát megtanulnod, ha belegyedsz is.

Én meg azt mondom erre, hogy mégsem ez ennek a módja. Hanem gondold el inkább, hogy azt a nyelvtant valakik megírták. (Jól, rosszul, az más kérdés – noha számodra nem mindegy –, de megírták.) Miért adták vajon ilyesmire a fejüket? Az anyagi hasznáért bajosan: nyelvészettől eddig még nemigen lehetett meggazdagodni. Nyilván érdekli őket a nyelvtan, azért. Ha pedig így van, akkor a nyelvtanról magáról nem mondhatod többé, hogy az eleve érdektelen, legfeljebb arra gondolhatsz, hogy te mindmostanáig még nem tudtál rájönni, mi lehet benne másnak olyan érdekes. Ha tehát úgyis meg kell tanulnod, akkor jobban jársz, ha azzal kezdod, hogy megkeresed, mi az, ami a nyelvtanban a te számodra érdekes. Hidd el: érdektelen tantárgy vagy tudomány(ág) nincs. De hogy melyikben mi az érdekes, azt csak egy módon lehet felfedezni: gondolkodva rajta.

Ezzel máris itt a másik bökkenő: hogyan lehet egy nyelvtani problémáról gondolkodni? Lehet-e ilyesmire egyáltalán gondolkodni? Eszembe jut egyik hajdani tanárom mondása (Isten ne vegye bűnéül): a nyelvtant, fiaim, azt nem lehet nem érteni, mert azon nincs is mit érteni, azon gondolkodni sem kell, azt csak meg kell tanulni úgy, ahogy van, és kész. Ma sem tudom, mit érthetett szegény a nyelvtanon, bár

lehet, nem tévedek, ha azt hiszem: alighanem azt, amit közületek is sokan. Eszerint a nyelvtant tudni olyasmit jelentene, mint például ál-munkból fölkelve is tudni azt, hogy a birtokos személyrag egyes szám 1. személyű birtokos (és egy birtok) esetében az -m (háza), 2. személyű esetében a -d (háza), 3. személyű esetében meg az -a, -e, -ja, -je (háza) – vagy hibátlanul végigdarálni az eszik ige ragozását kijelentő, feltételes és felszólító módban, jelen, múlt és jövő időben. Ha ti is valahogy így gondolnátok, higgyétek el, nagyon meg tudlak benneteket érteni, ha ebben semmi érdekeset nem találtok.

Mi lehet hát egyáltalán érdekes a nyelvtanban? Hogy nektek mi lesz, azt én nem tudhatom, én csak azt mondhatom el, ami nekem érdekes benne. Nekem az benne a legérdekesebb, amiről szól a nyelvtan. Mert nem a birtokos személyragokról szól az, nem is az alanyi vagy tárgyas ragozásról, még csak nem is az állítmányról meg az állítmányi mellékmondatról. Az csak úgy látszik, annak, aki még nem gondolta végig rendesen a dolgot. A nyelvtan nem ezekről szól, hanem sokkal fontosabbakról: rólatok szól meg rólam. Az emberről szól. Arról szól, hogy mi emberek valami egészen fantasztikus dolgot tudunk együtt csinálni, olyat, amire az emberen kívül egyetlen állat sem képes: tudunk egymással beszélgetni. A nyelvtan pedig azzal foglalkozik, hogy ezt a korántsem egyszerű feladatot hogyan tudjuk megoldani, milyen eszközöket és módját találtuk ki annak, hogy szót tudjunk egymással érteni.

Ha most erre azt mondjátok, hogy nincsen ebben semmi különös, hiszen a beszéd nem valami szokatlan, hanem egészen természetes dolog, akkor még mindig nem értjük egymást egészen. Nemcsak az lehet csodáltnivaló, ami szokatlan. A beszéd csakugyan nem szokatlan, sőt éppen megszokott, mindennapos volta miatt vesszük észre benne olyan nehezen, hogy milyen izgalmas dolog történik ilyenkor. Nem is a szokatlansága, hanem a nagyszerűsége miatt olyan érdekes ez nekem.

Azok kedvéért, akik még mindig nem látják, mire kellene itt gondolni, induljunk el egy kicsit távolabbról. Nézzetek csak ki az ablakon, figyeljétek meg jól valami távolabbi tárgyat – egy fát vagy egy házat például –, és közben gondolkozzatok el róla, hogy mi is történik! (Most és később, mikor ilyeneket fogok mondani, azt komolyan is gondolom, tehát most tessék szépen félbehagyni egy percre az olvasást, kinézni az ablakon, és gondolkodni rajta!) Nos, mi történik? Valami csodálatos dolog: itt vagytok ti, ahol vagytok, s amit láttatok – a ház vagy akár mi –, az meg tőletek vagy 50–100 méterre, de lehet, hogy annál jóval messzebb. Ti oda nem mentetek, az ide nem jött, hozzáérni nem tudtatok, és mégis tudjátok, hogy ott mi van, hogy milyen a színe, az alakja stb.

Nem titok, hogy ez azért van így, mert szemünk van és látunk vele. Milyen egyszerű is ezt kijelenteni! De ha jól belegondolunk, már ez a képességünk sem egészen olyan, amely fölött csak úgy napirendre lehetne térni. Ez nem úgy természetes dolog, mint az, hogy a kő magától csak lefelé hullhat, fölfelé soha. Gondoljuk csak el, mi minden kell ehhez: a szemünk a szemlencsével meg a szem fenekén a retinával, amelyre a fordított kép vetül, a retina rengeteg fényérzékeny sejtje, mindegyik egy-egy idegszállal összekapcsolva az agyunk hátsó részén elhelyezkedő látókéreggel, ahol ez a sok-sok elektromos impulzus úgy szerveződik össze, hogy nekünk nyomban pontos képünk lesz arról, ami a szemünk előtt van. Szinte hihetetlen, hogy ez lehetséges, és mégis az. (Most, mind-

ezeket tudva és figyelembe véve próbáljátok csak ki megint a nézelődést! Nem érzitek úgy véletlenül, hogy már ebben is van valami hátborzongatóan nagyszerű?)

Sakkor most lássunk valamit, ami még ezen is tútesz. Figyeljétek meg jól – most csak képzeletben, de legközelebb, ahogy alkalmatok lesz rá, a valóságban is okvetlenül – két embert, amint éppen beszélgetnek. Ne csak arra figyeljétek ám, hogy mit mondanak egymásnak, hanem arra is, hogy hogyan csinálják ezt, hogy mi történik velük és közöttük, miközben beszélgetnek. Az lesz a legtanulságosabb, ha úgy próbáljátok őket megfigyelni, mint a Homo sapiens állatfaj két példányát, úgy, ahogy az etológus szokta vizsgálni az állatok viselkedését. Mintha a Marsról csöppentetek volna ide, és először csodálkoznátok rá erre a furcsa állatfajra, amit nálunkféle embernek hívnak.

Ha beszélgetés közben lessük meg a Homo sapiens két egyedét, azt látjuk, hogy úgy egy-két méterre állnak egymástól, ha ugyan nem többre, testük általában nem érintkezik a másikéval, és nincsenek összekapcsolva semmiféle kábellel vagy ilyesmivel. A fejébe belelátni egyiknek sem lehet. És mégis egész jól ki tudja találni a másik, hogy mit gondol az egyik. Mikor ugyanis az egyiknek a fejében történik valami (ezt gondolatnak mondják, és úgy beszélnek róla, mintha az valami volna, pedig az nem „valami”, hanem „történi!”), és ez az egyik ember azt szeretné, hogy a másik is tudja meg, mi történik éppen az ő fejében, olyankor azt csinálja, hogy másképp ereszti ki tüdejéből a levegőt, mint amikor csak lélegzik. Ilyenkor egy hangfolyamot is létrehoz, amely igen változatos rezgésszámú (frekvenciájú) hangokból tevődik össze. Ezek úgy kombinálódnak egymással, hogy miután a másik ember fülében idegimpulzusokká alakulva eljutnak ennek agyába, ott alkalmasak lehetnek arra, hogy ebben az agyban olyan történést váltsanak ki, amelynek az lesz az eredménye, hogy a másik ember tudni fogja, mit akart neki mondani az egyik ember.

Biztosan észreveszitek, ha nem mondom is, mennyivel bonyolultabb (és hihetlenebb!) ez, mint látni valamit. Látszólag az történik, hogy a gondolatot „becsomagoljuk” a hangfolyamba, s a hallgató abból „kicsomagolja”, „kihámozza”. Pedig a hangfolyamban egy fia gondolat sincs. Nem is lehet. A két ember közt csak a levegő van, amely éppen rezeget valahogyan. Ezt a „valahogyan”-t pedig azért emeltem ki, mert ez a titka mindennek. Ha a levegő nem úgy rezeget, ahogy kellene, mindjárt nem értünk semmit. Ha kínaiul rezeget, akkor mi azt csak halljuk, tehát eljut az agyunkba, de hatására nem történik bennünk sem gondolat, sem képzelet.

A nyelvtan pedig arról szól, hogy ezt a hihetetlen dolgot hogyan tudjuk mi megcsinálni. A nyelvtan ennek a valahogyan-nak a tudománya. Igazából az emberről szól, az ember viselkedéséről. Mikor a nyelvet vizsgáljuk, az embert vizsgáljuk: azt, hogy hogyan viselkednek ennek a fajnak az egyedei olyankor, mikor éppen beszélnek. Ezt kideríteni és megérteni nem könnyű dolog. Mert ráadásul nem is egyféleképpen, hanem vagy három-négyezerféleképpen lehet értelmesen beszélni.

Látjátok, engem ez érdekel legjobban az egész magyar nyelvtanból: szinte beleborzongok, valahányszor rágondolok, hogy az emberi beszéd annyi lehetséges módja közül az egyiket mi magyarok ismerjük, csak mi, és ha valaki más meg akarja tanulni, csak tőlünk tanulhatja el. A magyar nyelvtan pedig arról szól, hogy nem általában az ember, hanem konkrétan a magyar ember milyen fortélyait találta fel annak, hogy a másik emberrel meg tudja értetni magát. Erről fognak szólni e sorozat következő részei.

SZILÁGYI N. SÁNDOR

BUSTYA ENDRE

ERDÉLY HÉT KÁLVINISTA KOLLÉGIUMA

5. A Székelyudvarhelyi Kollégium

A székelyudvarhelyi kollégium alapítója Bethlen János (1613-1678) történetíró — a *Rerum Transsylvanicarum libri quatuor* (Szeben, 1663) és a *Historia rerum Transsylvanicarum ab anno 1662 ad annum 1673* (Bécs, 1782-1783 — posztumusz kiadás) szerzője —, Bethlen Farkas és Kemény Anna (Kemény János fejedelem leányának) fia, akit Kereszturi Pál nevelt, majd 1630 szeptemberéig a frankfurti egyetemen tanult; 1659-től Barcsai Ákos, Kemény János, illetve I. Apafi Mihály kancellárja; 1662-ben lett Udvarhelyszék főkapitánya. Székelyudvarhelyen már addig is működött ún. triviális iskola, amely a 17. század elején annyira fejlődött, hogy benne nemcsak a helybeli, hanem a vidéki hitsorsosok fiúgyermekei is egy tanító (ludi magister) vezetésével alatti (aki egy-egy szerszámot egyházközségi kántor is volt) az írásban-olvasásban, számvetésben, valamint a kálvini protestáns vallás hitágazataiban és a latin nyelv elemeiben nyertek rendszeres oktatást. Bethlen János 1670. március 15-én kelt alapítólevelében az addigi "udvarhelyi orthodoxa scholá"-nak ezer aranyat adományozott, amellyel az iskolát gimnáziumi rangra emelte. Az alapításban részt vett fia, gróf Bethlen Miklós (1642-1716), a kiemelkedő erdélyi államférfi, kancellár és neves író, akinek közreműködése révén az 1671-ben Nagynyedenen tartott Zsinat jóváhagyta és szentesítette ama *Alapszabályokat*, amelyek szerint az addigi triviális iskola gimnáziummá lett. Ők voltak a kollégium első gondnokai is. Bethlen János a gimnázium első rektorául Letenyei Pált hívta meg, aki az alsóbb tanulók számára a következő

négy osztályt állította fel: *etymologica, syntactica, poëtica*, valamint *rhetorica classis*, mindegyik vezetését egy-egy praecceptorra bízta, míg ő maga a felsőbb tanulókat (deákokat) oktatta. A triviális iskola helyére az alapító Bethlen János támogatásával már előzetesen néhány szobából álló épületet emeltek. A rektor fizetését 120, a praecceptorokét 30-30 forintban állapították meg.

Rozgonyi János tanár (1680-1685) a négy meglévő osztály mellé felállította a *parvoisták* és a *rudimentisták* osztályát. Borosnyai Lukács János (1694-1760) idejében, aki 1735-től tanárkodott Udvarhelyen (1749-ben püspökké választották), már hat osztályról történik említés: *rhetorica, poëtica, syntactica, grammatica, conjunctica* és *elementaria classis*. Ez időtől kezdve az iskolai officialisok (senior, contra) és a praecceptorok már az intézet növendékei közül kerültek ki, ahonnan lelkesíti pályára léphetek.

A Székelyudvarhelyi Kollégium második alapítójaként tartják számon Kis Gergelyt (1738-1787), akit 1768. október 20-án választottak az iskola tanárává. Tanulmányait a marosvásárhelyi kollégiumban végezte, majd személyes kihallgatás révén Mária Terézia királynőtől szerzett útlevelel sikerült külföldi egyetemeken folytatnia tanulmányait; háromévi külföldi tartózkodása után hívta meg a főkonzisztórium az udvarhelyi professzori állásra, amelybe a kollégium előjárósága 1768. november 16-án iktatta be. Tanársága (1768-1787) idején a hat gimnáziumi osztályt a *logica* és a *görög* osztállyal nyolcra növelte, s

A kollégium emblémája

működése alatt az iskola belső rendjét teljesen megújította: segít a tankönyvek hiányán, a magán-szorgalom hiányát a gyakori kérdésekkel pótolja, s félévi vizsgákat létesít; megalkotja az iskolai törvényeket, szabályozza a köztanítók szolgálatát, alkalmas tanerőkkel látva el az intézetet; felállítja a második tanári széket, s még a tanulók élelmezését is biztosítja az ún. *ekszpó* felállításával, úgyhogy naponta minden tanuló levesből és főtt húsból álló ebédhez jutott olcsó áron, a legszegényebb tanulók — a lakószobákban végzett szolgálatokért (szolgadiákok) — ingyen. 1771-1772-ben — báró Daniel István főgondnok hathatós támogatása mellett — 16 000 forintos költséggel kibővít és új emelettel látja el a kollégium régi épületét; ez volt az ún. kis kúria, amelyet később, 1886-ban átjavítottak, s faszervezetű második emeletét téglából újjáépítették. Az iskola tőkepenzeit — főleg az erdélyi református főurak adományai és alapítványai révén — annyira gyarapíthatta, hogy 19 évi tanárkodása után 32 ezer forintot hagyott az iskola kasszájában.

Kis Gergely egyik fia, Kis János, Alsó Fehér vármegye főnótáriusa is beírta nevét a kollégium történetébe: 1829-ben 32 ezer forintos alapítványt tett, akkora összegben, amekkora

volt apjának halála alkalmával az iskola összvagyon. Az általa tett alapítvány jövedelme a jó ügykezelő és magaviseletű székely nemes ifjak segélyezésére volt fordítandó. A Kis József-féle Alapítvány — az alapítványt tevő végrendeletének intézkedése szerint — 1845-ben kezdte meg a segély kiosztását: évenként ötven tanuló részesült azóta ezen alapítvány révén 25-25 forint segélyben, ami akkora összeg volt a múlt században, hogy sok tanulóknak az egész évi költsége felét kitette.

A Kis Gergely rektorsága idején nyolcra emelt osztályok számát II. József (1741-1790) császársága (1765-1790), illetve magyar királysága (1780-1790) idejében — német nyelvtanítás céljából — még egy osztállyal, tehát kilencre emelték. Ezt az osztályt II. József halála után, 1790-ben azonnal meg is szüntették. A felsőbb tanulók (deákok) az 1804-ben felállított harmadik tanszék létesítése után három osztályban — teológiai, filozófiai és literaturai — tanultak, majd 1832-ben egy negyedik — jogi — tanszék is létesült, s ezzel az intézet főiskolai rangra emelkedett. Mindegyik osztályt két-két év alatt lehetett elvégezni.

A nyolcosztályos gimnáziumban a fősúlyt a latin nyelv tanítására fordították; a felsőbb osztályokban főleg a jelesebb római auktorok (Cicero, Sallustius, Ovidius, Horatius, Vergilius) műveit oktatták nagyobb terjedelemben; a jobb tanulók jól tudtak latin nyelven írni és beszélni is. A deákságra való fölvétel alkalmával is a latin nyelvbéli jártasság volt a legfőbb követelmény. A deákok mindkét évfolyama együtt járt az előadásokra: egyik évben az első-, a másik évben a második évesek tárgyait hallgatták. A múlt század negyvenes éveiben mindegyik osztálynak 40-50 hallgatója volt, tehát a deákok száma 130-150 között váltakozott. Az intézet növendékei Udvarhelyszéken kívül Háromszék és Erdővidék ifjaiból kerültek ki.

Szabó György rektorsága (1844-1855) idején — akiről Orbán Balázs, aki a negyvenes években maga is a kollégium növendéke volt, *A Székelyföld leírása* első kötetében (Pest, 1868 — 54. oldal) így emlékezik meg: "Szabó György minden irányban hatva, fáradságot nem ismerő tevékenységével és áldozatkészségével oda emelte az iskolát, hogy bizonyosan honunk egyik tanintézte sem szárnyalja azt túl, s még más vallásfelekezetű tanulók is számosan jöttek oda. Ő ébresztette fel a tanulók lelkében a tudás vágyát, ő, kit az ifjúság atyjaként szeretett, hajnaltól estig tanított

A kollégium 1771-72-ben felújított és 1886-ban kibővített ősi épülete 1895-ben

nem kötelezett tantárgyakat. S nem volt alatta a kollégiumban egy is, ki megfeszített szorgalommal ne tanult volna. Átalakítva údvös irányban a fiatalság szellemét, beszerezte saját pénzén a természettani készleteket, földabroszokat [térképeket]. — a működése révén hírnévre jutott főiskola nem sokáig működhetett zavartalanul, mert bekövetkeztek az 1848-1849-es szabadságharc eseményei.

Az események lezajlása után Szabó György, Magyarósi Sz. József és Kis Ferenc tanárok 1850. április 8-án kezdték újra talpra állítani az iskolát: mintegy negyven kisebb-nagyobb tanulóval sikerült összehozni, s az 1850/1851-es tanév elején már osztályokat is sikerült összeállítaniuk. Az abszolutizmus kormánya azonban nem engedélyezte a jogtanítást, sőt a kollégium az ún. Thun-féle rendszerrel az 1851/1852-es tanévben hatosztályos középiskolává minősítettetett vissza, majd két böl-

vül a városra kivetett sarc-pénzből 10 000 forintot a kollégiumnak kellett kifizetnie. Mindez azonban az intézet fejlődését nem törte meg, hanem csak hátráltatta. 1856-ban felállították az ötödik tanszéket, a hatodik és a hetedik tanszék 1888-ban létesült, míg a nyolcadik rendes tanári széket 1895 tavaszán töltötték be. A millennium alkalmából 1896-ban megjelent *Állapotrajz* szerint a kilencedik tanszék helyettes tanárral volt betöltve; ugyanonnan értesülünk arról is, hogy az eddig ismert 43 kurátorból — főgondnokból — 13 az első alapító, Bethlen János családjából került ki.

A fejedelmi alapítványokkal gazdagon ellátott nagyenyedi főiskolát kivéve, aránylag az udvarhelyi kollégiumban tanult a legtöbb szegény sorsú tanuló a nagyszámú alapítványokon és az expozíció (együttállítás). A 19. század elején már 50-60 alumneum volt, míg a század utolsó évtizedében 26 alapítványból több

áldozatos segítsége — államsegély folyósítása — révén. Az új iskolaépületre országos pályázatot írtak ki. A Magyar Vilmos építész tervei alapján 1910-1912 között emelt új épületet 1913. szeptember 10-én avatta fel dr. Kenessey Béla püspök. Az avatásra pár hét híján huszonöt esztendővel később került sor, hogy az 1772-ben emelt épület új emelettel való ellátása és helyiségeinek kibővítése alkalmával tartott 1888. októberi felavatása zajlott le.

A teljesen új bútorzattal és felszereléssel ellátott új épület az oktatás céljait szolgálta, s a régi épület egészében felszabadult az internátus elhelyezése számára.

Gönczi Lajos igazgatónak az avatás alkalmával elhangzott *Tanévnyitó beszédéből* idézzük: "A minden élet és erő forrását magában egyesítő napfényt, levegőt és világosságot nem nélkülözheti egy jó magánlakás sem, annál kevésbé egy iskola. Hogy a minden oldalról napvilá-

tását a technika újabb vívmányainak felhasználásával a növénydekekre nézve könnyűvé, kellemessé és gyümölcsözővé tenni elmulaszthatatlan köteleesség volt."

De alighogy berendezkedett az iskola az új épületben, kitört a világháború. Az 1916. augusztusi román betörést követően a tanulók szétszóródtak, a felső osztályokból sokan harcba vonultak, s a régi létszámát a kollégiumnak többé nem sikerült biztosítania. Bekövetkezett a román impérium: fokozatos leszerényedéssel, legyőzhetetlen gazdasági nehézségekkel, tanyaváltoztatásokkal, végzettség esetén az elhelyezkedést illető kilátástalanságokkal, idegen vizsgálóbizottságok előtt tartott vizsgálatokkal, a magántanulók felvételének letiltásával stb., amely körülmények miatt a felső osztályok tanulólétszáma aggasztóan lepadt, az iskola jövedelmei a minimálisra csökkentek, a segélyforrások a jövedelmek elapadását képtelenek voltak pótolni, s így az intézet további fenntartása lehetetlenné vált. Működését ezért a Kollégium Elöljáróságának és az Egyházkerületi Főhatóságnak együttes megállapodására az 1927. szeptemberében megtartott egyházkerületi közgyűlésen *ideiglenesen felfüggesztették*, de fennhagyva a jogot az iskola megnyitására bármikor, s egyúttal az intézet jövedelmeit lerögzítették az alapítástevők intencióinak megfelelő célra; a Székelyudvarhelyi Református Kollégium helyiségeibe pedig az Egyházkerület áthelyezte a Nagyenyeden hajléktalanná vált tanítóképezdét.

A működés felfüggesztésének káros következményei nem maradtak el: a vármegye református közössége fiúgimnázium nélkül maradt, s köréből más kollégiumokban és más felekezetű gimnáziumokban a régi 200-as létszámmal szemben alig 30-40 növendék tanult tovább.

Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés meghozta a nagy múltú Kollégium — akkor, sajnos, még előre nem láthatóan rövid életű — feltámadását. A Kollégium Elöljárósága mint fenntartó testület, a város és a vármegye reformátussága részéről megnyilvánult lelkes elvárásokra — szem előtt tartva azt a kultúrmissziót, amelyet a Kollégium 300 éven át betöltött, s amelynek hiányát az intézet működésének szünetelése idején a nemzeti és vallásos nevelés tekintetében fájdalmasan és hátrányosan kellett megéreznie — megtette a szükséges intézkedéseket mind az egy-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

Az 1910-12 között emelt új főépület; 1928 - a kollégium működésének felfüggesztése - óta a nagyenyedi tanítóképző - a mai Benedek Elek Tanítóképző Intézet - székhelye

cseleti osztállyal bővült, amelyek a hetedik, illetve nyolcadik gimnázialis osztálynak feleltek meg, tehát nyolcosztályos gimnáziummá alakult át. 1852-ben a teológiai tanfolyam is végleg megszűnt, majd 1872-ben, a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem létesítésekor a jogi tanszéket is megszüntették. Az Egyetemes Konvent 1884-es határozata nyomán a század végére a székelyudvarhelyi egykori főiskola nyolcosztályos főgimnáziummá alakult át, s hozzákapcsolódott egy négyosztályos előkészítő (elemi) iskola.

Az intézet nagyon megsínylette az 1848-1849-es eseményeket: gyűjteményeit — a nagykönyvtár kivételével — a beszállásolt románok feldúlták, ezenkívül

mint 80 növendék nyert jutalmat, segélypénzt és ösztöndíjat. A kollégium összvagyonát ekkor mintegy 400 000 forintnyi értéket képviselt, melynek fele részét a fekvőségek tették ki, beleértve a kollégium épületét is — felszereléseivel együtt —, a tanári lakásokat, bérházakat és a negyvenholdnyi külső birtokot.

A kollégium tehát nyolcosztályos főgimnáziumként s négyosztályos elemi tagozattal működött, belsőleg egyre erősödve, úgyhogy fejlődésében a külső keretein már jóval túlnőtt, s ismét szükségessé vált a régi keretnek már nem kibővítése, hanem egy — a követelményeknek minden tekintetben megfelelő — új iskolaépülettel való felváltása. Ez valóra is vált a magyar állam

gította szabad környezetben, az utca zajától és porától védett helyen fekvő, tágas belvilágú és az internátusnak használt régi iskolával közvetlen összeköttetésbe hozott új iskolaépületünk a higiénia és pedagógia minden követelményének megfelel, azt mondanunk is fölösleges. Fizikai és természetrajzi helyiségeink, valamint a tantermek berendezése és felszerelése mintaszerű. A központi fűtés, vízvezeték, villamos berendezés és higiénikus szellőztetés egy modern iskolaépületnél ma már alig mellőzhető követelmény. Most, mikor tudós pszichológusok, philológusok és historikusok is laboratóriumra, illetőleg szemináriumra támaszkodva kutatnak, dolgoznak és oktatnak: a kísérleti tárgyak taní-

>>>>> folytatás a 17. oldalról

házi főhatóságnál, mind a Val-
lás- és Köznevelési Miniszter-
iumnál az intézet működésé-
nek fokozatos felvétele iránt, s
azt a gimnázium I. osztályának
megnyitásával — 45 tanulóval
— 1940. november 1-én fel is vet-
te. Az 1941/1942-es iskolai év-
ben megnyílik a II. osztály, az
1942/1943-as tanévben a III. és
IV., az 1943/1944-esben pedig az
ötödik osztály is. Ez a felfelé íve-
lő szakasz — mintegy a tehetet-
lenségi erő adta lendületből
kifolyólag — még két-három
évig tovább él az 1948. augusz-

tusi tanügyi reformig, amelyet
követően a székelyudvarhelyi
kollégium sorsa is azonosan ala-
kul az előző fejezeteinkben is-
mertetett iskoláinkéval.

Erdély hajdanvolt hét kálvi-
nista kollégiuma történetét, sor-
suk alakulását rövidre fogottan
ismertető, s — végül — felszámolá-
sukat-megszüntetésüket elpa-
rentáló cikksorozatunk írása
közben vettem hírtét annak,
hogy Kolozsvárott nehéz és ke-
serves küzdelmek árán — az Er-
délyi Református Egyházkerü-
letnek sikerült 1990 őszén — egy
peremkerületi iskolahelyiség-
ben — *Református Kollégium* bein-

dítását kiharcolnia. A kolozsvári
kollégiumról szóló írásom vé-
gén (*Helikon*, 1996.13. sz. —18.
oldal) siettem azonnal hírt adni
erről a szerényen felcsillanó
fény sugaráról.

Ezután jutottak el hozzám a
rövid híradások arról, hogy az
1992/1993-as tanévben a nagy-
enyedi *Bethlen Kollégium* ősi épü-
letében is beindult a Református
Kollégium első osztálya. Majd
az 1993/1994-es tanévben a sepsiszentgyörgyi *Székely Mikó Kol-
légium* épülete is otthont adott a
Református Kollégium induló
első évfolyamának, végül —
újabb év elteltével — az
1994/1995-ös tanévtől kezdődő-
en a Marosvásárhelyi Reformá-
tus Kollégium 32-es lét- számú
első (IX.) osztálya beindulásával
egyidejűleg — a székelyudvar-
helyi Benedek Elek Tanítóképző
Intézet helyiségében egyetlen
IX. osztállyal, 29 növendékkel
szárnyat bontó *Székelyudvarhelyi
Református Kollégium*ban a kö-
vetkező, valamint a jelenlegi —
1996/1997-es — tanévben is be-
indult egy-egy IX. osztály: az el-
őbbi 20, a legújabb pedig 25
tanulóval; így három (IX-X-XI.)
osztályában jelenleg immár 74
ifjú tanul.

Igaz, hogy ezek a szerény is-
kolacsírák mind a tanulólét-
szám, mind pedig működésük
körülményei-lehetőségei tekin-
tetében meg se közelítik régi ke-
reteiket, de megszülettek, de
élnek, de fejlődnek.

Bízást remélhetem tehát,
hogy mire e sorozat végére érek
— hátra van még a zilahi, a
szászvárosi és a sepsiszentgyör-
gyi kollégium múltjáról szóló fe-
jezet —, sikerül az ez idő szerinti
öt *Református Kollégium* újrain-
dulásának körülményeiről, mű-
ködéséről, valamint tanuló-lét-
számáról annyi adatot összege-
rebléyznem, hogy — tizedik fe-
jezetként — szükségessé váljék
megtoldanom sorozatomat még
egy, az *Erdély — poraiból feltáma-
dott — öt Református Kollégiuma*
címet viselő írással..

A kollégium 1940-48 közötti otthona, az időközben restaurált ősi főépület

Novemberi évfordulók

- 1 — 360 éve született Nicolas Boileau francia kritikus
- 110 éve született Hermann Broch osztrák író
- 500 éve halt meg Filippo Buonaccorsi olasz humanista
- 2 — 100 éve halt meg Degré Alajos író
- 80 éve született Laurențiu Fulga román író
- 180 éve halt meg Gheorghe Șincai román tudós
- 150 éve halt meg Esaias Tegnér svéd költő
- 3 — 125 éve született Bán Aladár műfordító
- 125 éve született Hans Heinz Ewers német író
- 60 éve halt meg Kosztolányi Dezső író, költő
- 4 — 175 éve született Antonio de Bofarull y Brocá katalán költő
- 90 éve született Horváth Imre romániai magyar költő
- 120 éve halt meg Luigi Settembrini olasz irodalomtörténész
- 5 — 130 éve született Traian Demetrescu román költő
- 160 éve halt meg Karel Hynek Mácha cseh költő
- 6 — 230 éve született Carlo Botta olasz író
- 150 éve halt meg Alekszandre Csavcsavadze grúz költő
- 7 — 75 éve halt meg Pavol Hviezdoslav szlovák költő
- 8 — 190 éve született Theodor Mügge német író
- 9 — 275 éve született Mark Arenside angol költő
- 40 éve halt meg Aino Julia Maria Kallas finn író
- 10 — —
- 11 — 175 éve született Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij orosz író
- 70 éve született Kallós Miklós romániai magyar filozófus
- 1170 éve halt meg Theodorosz Sztuditész görög költő
- 200 éve halt meg Giambattista Vico olasz gondolkodó
- 12 — 60 éve született Jancsik Pál romániai magyar költő
- 25 éve halt meg Jancsó Elemér romániai magyar irodalomtörténész
- 80 éve született Nicolae Jianu román író
- 13 — 75 éve halt meg Goldziher Ignác magyar tudós
- 14 — 440 éve halt meg Giovanni della Casa olasz író
- 440 éve halt meg Cornelis Everaert holland író
- 280 éve halt meg Gottfried Wilhelm Leibniz német filozófus
- 150 éve halt meg Edmund Wasilewski lengyel költő
- 15 — 120 éve született Anne de Noailles francia író
- 16 — 25 éve halt meg Bruno Cicognani olasz író
- 190 éve született Andrei Mureșanu román költő
- 17 — 125 éve született Makai Emil költő
- 90 éve született Mario Soldati olasz költő
- 18 — 930 éve halt meg Fudzsiwara no Akihira japán író
- 90 éve született Klaus Mann német író
- 80 éve született Peter Weiss német drámaíró
- 19 — 53 éve született Király László romániai magyar költő
- 20 — 140 éve halt meg Bolyai Farkas drámaíró
- 200 éve halt meg Dayka Gábor költő
- 75 éve született Dinu Pillat román kritikus
- 21 — 430 éve halt meg Annibale Caro olasz író
- 125 éve született Ilarie Chendi román kritikus
- 80 éve született Csorba Győző magyar költő
- 22 — 80 éve halt meg Jack London amerikai író
- 23 — 25 éve halt meg Ury Benador román író
- 110 éve született Borbély István romániai irodalmár
- 20 éve halt meg André Malraux francia író
- 24 — 425 éve halt meg Jan Blahoslav cseh író
- 170 éve született Carlo Collodi olasz író
- 130 éve született Gyalui Farkas romániai magyar filológus
- 200 éve született Stefan Ludwig Roth romániai német író
- 25 — 75 éve született Rákos Sándor költő
- 26 — 430 éve született Francesco Bracciolini olasz költő
- 27 — 100 éve született Giovanni Battista Angioletti olasz író
- 75 éve született Pilinszky János költő
- 80 éve halt meg Emile Verhaeren belga költő
- 28 — 25 éve halt meg Eugen Boureanu román író
- 29 — 30 éve halt meg Simion Stolicu román költő
- 30 — 390 éve halt meg John Lyly angol költő

KÓDEX —

Ha kárpótlásként ilyet is lehetne kérni, én négy sírt szeretnék visszakapni. Tudják, olyan kereszt nélküli, műköből öntött, magas csúcsos fejfájú református sírokat. Két paraszasszonyt és két parasztembert: nagyszüleimét és dédszüleimét. Egymás mellett álltak a felvidéki falu temetőjében. 1962 nyarán, amikor először vittek el "haza", apám és anyám még kimentek hozzájuk, 1989 őszén én már hiába kerestem őket.

Négyéves koromban nyaraltam első ízben a kis somogyi sváb-magyar faluban, Lajos nagybátyámnál. Az udvar mintha egyetlen hatalmas homokozó lett volna. Úgy képzelem, nagynéném leguggolt mellém, és azt mondta: aztán tudod-e, hogy "otthon" ennél sokkal szebb udvar van?! Nem tudtam, szüleim hallgattak az áttelepítésről. Nem tudtam, hogy nem vagyunk otthon, hogy még születésem előtt volt egy áttelepítés, a drága otthont — ahol minden sokkal szebb és jobb, mint ezen a sívó homokon, a föld gazdagabb, az állatok kövérebbek, két folyó is van: a lassú Ipo' és a sebesebb Garam, ahol lent áztatnak és mézet pörgetnek, és ahol a szélesebb család fele ottmaradt — el kellett hagyni. "Otthon" — mondta nagynéném. "Odaát" — így életrevalóbb nagybátyám.

Először nem is a nagyszülők emlékének elhallgatását fájlaltam nagyon, hanem a múlt századból való dédszüleimét. Ők még békében élhettek a világgal kis földeskejükön, még ép lelkű emberek lehettek. Túléltek lányukat és vejüket, de az áttelepítést hál'isten már nem érték meg.

Hol a nagyapám? Hol van a nagy eszű, bajszos, pipás, sörívő uradalmi cseléd, a nagy háborúban megkukult idősebbik Lajos? Miért, hogy csak ennyit, ezt az egy, árva mondatot tudom összeszedni róla? Miért ifjabb Lajos hozott nekem estére a mezőről élő egeret, kora reggel az ágyba pár napos sívító malacot, miért apám csinált nekem krumplipuskát, vízipuskát, fűzfafurulyát? Miért nem ő, a nagyapám, akinek ez a tiszte lett volna? Miért nem voltunk képesek legalább a sírját megőrizni? Miért Móra írásából és nem a családomtól tudtam meg, hogy a nagy háborúból bizony nemcsak a jól ismert fecsegők tértek vissza, hanem kukák, félemberek is, akik helyett a feleségük beszélt és cselekedett? Nagyanyám beteg lett, meghalt '32-ben, nagyapám '35-ben felakasztotta magát. Ennyi. Ennyit ír a családi imakönyv, amely az ifjabb Lajos halálakor énám szállt.

Hölgyeim és Uraim! Kedves barátaim és ellenfeleim! Nagyemberek, vezetők! Szlovákok, magyarok, svábok, szerbek, horvátok és mind e térség nációi! Konzervatívok, liberálisok, szocialisták! Az abortuszt elnézők és az abortuszt tiltani akarók! Kedves felnőttek, szülők! Vegyétek észre: térségünkben a második nagy háború óta most koptatja az alsó iskolák padjait, most jár óvodába-bölcsődébe, most születik meg az első nemzedék, amelynek történelmi esélye van négy élő, ép lelkű, átjárható határon keresztül felkereshető, a világ előtt vállalható nagyszülőre? Miért nem azon munkálkodtok, hogy megtörténjék a csoda? Miért nem tudjuk most úgy rendezni közös dolgainkat, hogy ez meglegyen?

SZABÓ JUDIT: HOL A NAGYAPÁM? (részlet)

—INDEX

ÚJ LEMEZEIMET HALLGATOM 96.

„Orando et laborando”

„Imádkozva és dolgozva”

— évszázados jelige, mindenkor aktuális. Elmélyedni lelkünkbe és két kezünk munkájával szebbé, jobbá tenni a világot — isteni parancs és magasrendű emberi vágy is egyben. Akarva, akaratlan, átgondolva vagy ösztöneinktől vezetve engedelmessé válnunk ennek az örök törvénynek. Ezek a gondolatok ötlöttek eszembe, amikor láttam Berkesi Sándort az ezres éneklő tömeg fölött állni a karnagyi dobogón, a Bartók-verseny Nagytemplom előtti megnyitóján és a Sportstadionban rendezett záróünnepségen. A debreceni Református Kollégium tanári-diáki szép öltönyt viselte, visszaidézve századok ma is élő puritán, vallásos eszményét, egyszerű emberi viselkedésformáit, tiszta lelkiségét. Személye egyszerre sugallta a Kollégiumi Kántus két és fél évszázados múltját és a ma is folyó kóruséneklés méltóságát, rangját. 1967 óta, tehát harminc éve vezeti a nagyhírű Kántust. Az ő keze alatt vált a kórus nemzetközi rangú együttesé. Minősítésük — a lemez kíséző füzet szerint — a Magyarországon elérhető „legmagasabb hangversenykórus-fokozat”. Eddig három nagylemezük és külföldön három műsoros kazettájuk jelent meg. A kórus 100-110 tagot számlál évenként. Gimnazisták, teológusok, egyetemisták énekelnek benne, tehát ifjúsági kórus; az aminek a zseniális matematika-professzor Maróthi György, 1739-ben megálmodta. Sokfelé jártak már a világban. Hangversenyeztek Európa majd minden országában, eljutottak Kanadába, az Amerikai Egyesült Államokba is. Hagyomány és újítás jellemzi munkájukat, műsortervezésüket. Így került legfrissebb lemezükön egymás mellé Cherubini *c. moll Requiemje* és Szokolay Sándor *Kantáta a gályarabok emlékére c. nagyszabású műve*.

A lemezen a Kántus énekkarát a DOTE kórus egészíti ki. Ez a négy betű Debreceni Orvostudományi Egyetem Kórusa név rövidítése. 1985-ben alapította Gulyás György. 1988 szeptemberétől Berkesi Sándor vette át az együttes irányítását. Cherubini *c. moll Requiemjét* a DOTE-kórus újította fel a világháború utáni Magyarországon elsőként 1986-ban, Gulyás György vezényletével. A Cherubini-mű szinte repertoár darabja az együttesnek, amely főleg templomi hangversenyeken szerepel bel- és

Cherubini: Requiem (c-moll)
Szokolay: Kantáta a gályarabok emlékére

Debreceni Orvostudományi Egyetem Énekkar
Debreceni Református Kollégiumi Kántus
Debreceni Filharmonikus Zenekar
Kíséret
Berkesi Sándor

külföldön egyaránt. Nálunk is megfordultak Erdélyben. Nagy sikerrel hangversenyeztek Kolozsváron, Tordaszentlászlón, Marosvásárhelyen, Madéfalván, Zilahon. Magam is kolozsvári szereplésük alkalmával győződhettem meg e műkedvelőkből álló, de magas művészi színvonalon éneklő *hangversenykórus* zenei kvalitásáról.

A lemez: előadói szintézis. Debrecen rangos együttesei (köztük a már említettek kívül a Debreceni Filharmonikus Zenekar) élő hangverseny keretében megszólaltatott művek felvételével igazolják jó hírüket, művészi rangjukat. A Szokolay-kantátában Kertész Tamás működik közre — bariton szóló, narrátor. A hangverseny a debreceni Szt. Anna Székesegyházban hangzott el 1994 április 10-én Berkesi Sándor vezényletével. A lemez kíséző füzet impozáns, színes fotója valódi zeneünnep hangulatát idézi fel. Úgyssintén a lemezről felhangzó nagyszabású kóruszenekari hangzás is.

A két mű, másfélszáz év távolságában nyújt kezét egymásnak: mindkettő emlékező zene, szenvedésről, halálról, Istenbe vetett bizodalomról szól a ma emberéhez, minden korok emberéhez. Mindkét szerző írhatta volna azt, amit Sztárai Mihály zsolnáros zsövege 1593-ban így foglalt szavakba: „Mely igen jó az Úr Istent dicsérni, Felségednek, én Uram, énekelni. Szent nevedet dicsérvén magasztolni / És mindenütt a világon hirdetni.” Ehhez kapcsolódik Szokolay Sándor kísérszövegéből: „Szöveges inspirációt a költészeten kívül egyre gyakrabban nyertem a Szentírás gyönyörű, komoly veretes Igéiből és a régi nyelvvezetű kódexekben fellelhető írásokból. Alkotókedvetem a kifejezetten templomi légkörű, szakrális zene áhítata hamar eluralta. A materializálódó, ateista világ csömöre törvényszerűen húzott a templom felé, ahol még az ember találkozhata önmagával is.”

TERÉNYI EDE

A GELLÉRT SÁNDOR VERS- ÉS PRÓZAMONDÓ VERSENY

A szervezőbizottság felhívása

A Szatmárnémeti RMDSZ, Szatmárnémeti Szent-Györgyi Albert Társaság, az Anyanyelvi Konferencia, a Szatmárnémeti MADISZ, az EMKE Szatmár Megyei Szervezete, Szatmár megye művelődési felügyelősége 1996. december 7-8-án hetedik alkalommal rendez meg a Gellért Sándor vers- és prózamondó versenyt.

Az kétségtelen, hogy a hetedik alkalommal megrendezésre kerülő Gellért Sándor vers- és prózamondó verseny kiemelkedő helyet foglal el a rendezvény történetében: december 10-én lenne Gellért Sándor 80 éves, ebben az évben ünnepeljük a honfoglalás 1100. évfordulóját, Szatmárnémetiben és Szokodon pedig a Magyar írók milicentenáriumi találkozóját rendezzük meg.

A verseny célja a kisebbségi magyar irodalom, a népköltészet és az egyetemes magyar irodalom népszerűsítése a pódiumművészet ismert és kikísérletezendő eszközeivel, anyanyelvünk ápolása, a tiszta, szép magyar beszéd iránti igény felébresztése és ébrentartása.

Résztvételi tudnivalók.

1. A Gellért Sándor vers- és prózamondó versenyen a világon bárhol élő műkedvelő részt vehet: aki nem végzett színvűvészeti főiskolát, akadémiát, nem részesül színvűvészképzésben, nem tevékenykedik hivatasos előadóként.

2. Betöltötte 16. életévét.

3. A versenyző elküldi a Szatmárnémeti Szent-Györgyi Albert Társaság címére (Románia, 3900 Satu-Mare, Mihai Viteazul u. 10. sz.) jelentkezési lapját, amelyen vezeték- és keresztnév, születési adatok, foglalkozás, pontos cím és telefonszám szerepel. Mellékeli a bemutatásra szánt irodalmi művek teljes szövegét.

A verseny irodalmi anyaga két műből áll:

— egy szabadon választott vers vagy próza a kisebbségi magyar irodalomból

— egy szabadon választott vers vagy próza az egyetemes magyar irodalomból, amelybe természetesen beletartozik mind a kisebbségi irodalom, mind a népköltészet minden műfaja

— egy-egy előadás időtartama nem haladhatja meg a 12 percet, de nem lehet kevesebb 2 percnél.

A különböző magyarlakta területek a következő számarányban képviseltetik magukat a Gellért Sándor szavalóversenyen:

3-3 szavalóval Bihar, Hargita, Kovászna, Maros és Szatmár megye,

2-2 versenyzővel Arad, Kolozs, Máramaros, Szilágy és Temes megye, valamint Bukarest,

1-1 versenyzővel a többi romániai magyarlakta megye

1-1 versenyzővel a különböző magyarországi megyék.

Legalább 2-2 szavalót várunk Ausztriából, Felvidékről, Horvátországból, Kárpátaljáról, Szlovéniából, Vajdaságból és a világ bármelyik országából, ahol magyarok élnek.

Területi hovatartozástól függetlenül minden versenyzőnek rendelkeznie kell ajánlással.

A romániai szavalók a megyei RMDSZ, az EMKE, vagy más közművelődési egyesület ajánlását kell hogy mellékeljék a jelentkezési lapjukhoz. A külföldieknek hasonlóan kell rendelkezniük egy művelődési egyesület, iskola, egyházi hivatal stb. ajánlásával.

Azok a szavalók, akik valamilyen ok miatt nem vehettek részt a helyi vagy megyei selejtezőkön, így nem rendelkeznek ajánlással, 25000 lej részvételi díj ellenében rész vehetnek a Szatmárnémetiben sorra kerülő döntőn. A részvételi díjat a következő címre küldjék: Márton Annamária 3900 Satu-Mare, Mihai Viteazul 10. Ezzel elnyerik mindazokat a részvételi jogokat, amelyeket a többi versenyzők, tehát fellépési lehetőséget, szállást, étkezést biztosítunk minden résztvevő számára.

Díjazás

I. díj 120000 lej

II. díj 100000 lej

III. díj 80000 lej

Közönségdíj 80000 lej

Jelentkezési határidő:

1996. november 10.

Óda egy görög vázához

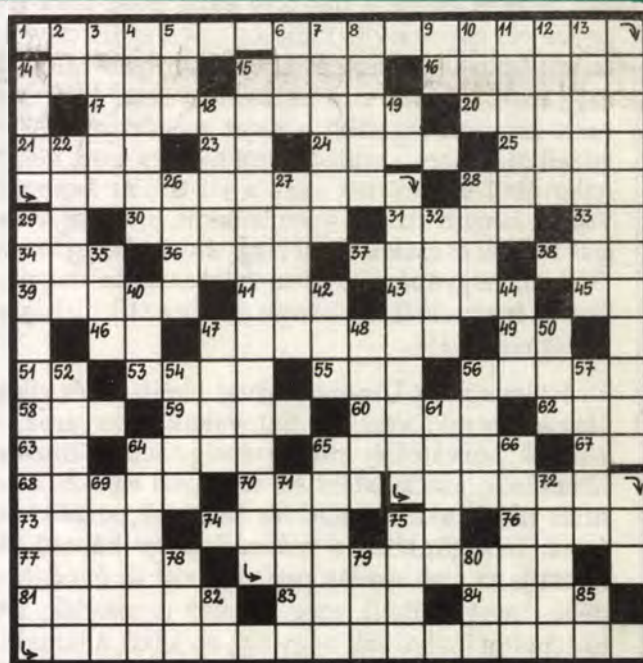
John Keats verséből idézünk a függőleges 15., vízszintes 1., függőleges 14. és 29. számú sorban. Tóth Árpád fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet második sora (zárt betűk: I, L, SZ, J, É, S). 14. Konyhai segédeszköz. 15. Norvégia királya. 16. Kikötőváros Irán délnyugati részén. 17. Hirtelen rátámadok. 20. Bizánci stílusú szentképre jellemző. 21. Hősköltemény, románul. 23. Forint. 24. Személyedé. 25. Nagy erővel ont valamit (pl. tűzhányó). 28. A Brassói Lapok elődje volt. 29. Liter és tonna. 30. Hazai diszkoszvető volt, elől személynévnek kezdőbetűjével. 31. Női név. 33. Szintén. 34. Levegő, régiesen. 36. Zavaros bort! 37. Ügyirat. 38. Az Amerikai Egyesült Államok román rövidítése. 39. A ... szérűn — Ady Endre-verscím. 41. E folyó kanyarában híres csata zajlott le a második világháborúban. 43. Daráló. 45. Ezerszáz, római számmal. 46. A Ludolf-féle szám. 47. Elfogyasztja. 49. Szám idegen rövidítése. 51. Ellentétes kötőszó. 53. Gárdonyi Géza műve. 55. A távoli tárgyat. 56. Peres ügyben döntött vala. 58. A negyven rabló társa. 59. Örvend. 60. Valamit ereztet utánzó rajzolatlan díszít. 62. Idős. 63. Üres lak! 64. Vissza: Ábel testvére (ék. h.). 65. Vágja le a gabonát. 67. Belgiumi és németországi gépkocsik nemzetközi jelzése. 68. Híres. 70. Alíz kevert betűi. 73. Villamosenergia. 74. Öreg kéz jelzője. 75. Kiejtett mássalhangzó. 76. Muzsika (ék. f.). 77. Úrmérték. 81. Vajon rendkívül légi-

es? 83. A Balkán keleti részén élt, indoeurópai nyelvű ókori nép. 84. Nagyon kis mértékben.

FÜGGŐLEGES: 2. Néma tűz! 3. Jellegzetes osztrák tartomány. 4. Keresztülássa. 5. LAR. 6. Kén és lantán vegyjele. 7. A Monte Christo grófjának családneve. 8. Francia alapige. 9. Kicsinyítő képző. 10. Határtalanul kábit! 11. Albérleje. 12. Becézett orvos, névelővel. 13. Acél keményítésére használt fém. 14. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: M, S, I, J, G, K). 15. Az idézet első sora (zárt betű: A). 18. Ajánlani, angolul. 19. Kecske eleje és hátsó része! 22. Férfinév. 26. Összezavart izom! 27. Életörző isten a régi szlávoknál. 28. Urának tart — a régi magyaroknál. 29. Az idézet negyedik sora (zárt betűk: Y, D, L, S, G). 32. Vissza: mindent elpusztító. 35. Táncot jár. 40. Gyermeke. 42. Hó, románul. 44. Bőségesen áraszt. 47. A Rab ember fia írója. 48. Se ..., se száma. 50. Vízi átkelőhely, ahol nincs híd. 52. Kerítéssel elzára. 54. Tág is. 56. Múlt századi magyar szobrász (Miklós, 1831-75). 57. Minden ... kanál. 61. Gondolati általánosítás, elképzelés. 64. Az Erdélyi-medencében fúvó szél. 65. A le származott (két szó). 66. A légmozgás, végén fölös betűkettőzés. 69. Jós, próféta — románul. 71. Ferdén lefelé irányula. 72. Költség, rezszi — románul. 75. Budapesti kávéház (ék. f.). 78. Vissza: képes tartani. 79. Ezt mondja a számár. 80. ... West, amerikai színész. 82. Házörz. 85. GN.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 19. számában közölt, Darubúcsú című rejtvény megfejtése: s éket bontva és kosarazva/kereng minden darucsapat,/a régi híres Kismocsárnak/minden szabad darusereg/mint elveszett paradicsomnak,/szent sírnak, búsan tiszteleg.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN

Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ

Felölös tükár: SIGMOND ISTVÁN

Fomunkatárs:

SZABÓ GYULA

SZÖCS ISTVÁN

Szerkesztőseg:

LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra

K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika

NAGY Mária: olvasószervező

RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY Mária; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iuliu 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288